

ROK V.

ZESZYT 4 (10).

PORADNIK

W SPRAWACH NAUCZANIA I WYCHOWANIA
ORAZ ADMINISTRACJI W SZKOŁACH
OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH.

TREŚĆ:

Egzamin dojrzałości w szkołach średnich ogólnokształcących.

NAKŁADEM MINISTERSTWA WYZNAŃ
RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO

WARSZAWA 1933.

SKŁAD GŁÓWNY: KSIĄŻNICA-ATLAS T. N. S. W. NOWY ŚWIAT 59.

Część I.

WSTĘP I UWAGI OGÓLNE O PRZEPROWADZANIU EGZAMINU.

REDAKCJA I ADMINISTRACJA: WARSZAWA, ALEJA SZUCHA 23

Na korespondencji z Redakcją umieszczać należy napis: „dla *Poradnika*”.

Redaktor: *Bronisław Brycki*.

Druk St. Niemiry Syn i S-ka, Warszawa, Pl. Napoleona 4. Tel. 676-40.

W S T Ę P.

Zasadniczy cel gimnazjalnego egzaminu dojrzałości i sposób jego przeprowadzania określa regulamin oraz dodatkowe zarządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. Zawarte tam wskazania uległy w praktyce w znacznej mierze zniekształceniu, wskutek czego w oczach młodzieży, społeczeństwa a nawet szkoły utarła się opinia, że egzamin dojrzałości w pierwszym rzędzie ma charakter czynnika kontrolnego względem nauczycieli i szkoły, a więc czegoś, co z życiem szkolnym nie jest organicznie związane, nie jest jego istotną treścią, lecz złem koniecznym z zewnątrz narzucanym. To niewłaściwe nastawienie pociąga za sobą ze strony szkoły i młodzieży chęć ominięcia trudności, jakie następuje egzamin a w konsekwencji zmusza czynniki kontrolujące do postępowania formalistycznego. Przyczyny, które spowodowały to niewłaściwe ustosunkowanie się względem egzaminu oraz stworzyły dla niego nieodpowiednią atmosferę w szkole wypływają z dwu źródeł.

1) Przedewszystkiem szkoła i młodzież nie zdają sobie sprawy, że egzamin dojrzałości jest zamknięciem jednego etapu pracy ucznia, a zarazem rzutem oka na podjęte w ciągu nauki szkolnej wysiłki i uświadomieniem sobie osiągniętych rezultatów. Egzamin więc jest integralną częścią życia szkolnego i jako taki nie ma w sobie nic nadzwyczajnego i obcego i powinien raczej młodzież podniecać i pociągać niż przygnębiać i odstraszać.

Komisja zaś i przewodniczący zapominają z drugiej strony, że celem egzaminu nie jest formalistyczne sprawdzenie sumy wiadomości, ale przedewszystkiem badanie opartej na tych wiadomościach inteligencji, zaradności umysłowej i zdolności stosowania przyswojonej sobie wiedzy do wymagań życia praktycz-

nego, oraz stwierdzenie uwarunkowanej wiekiem dojrzałości charakteru i stopnia przygotowania społecznego i obywatelsko-państwowego.

2) Szkoła nie bierze pod uwagę, że egzamin dojrzałości jest tylko w nieznaczej mierze środkiem selekcji, która powinna być przeprowadzona z wolną i systematycznie w ciągu lat nauki szkolnej, na podstawie dokładnej znajomości uczniów, przy zastosowaniu ścisłej egzekutywy i skrupulatności w promowaniu. Krótko mówiąc — nie na egzaminie należy dopiero wybierać dojrzałych, ale do egzaminu dojrzałych dopuszczać. Nadto na egzaminie powinien przejawiać się rezultat wpływów wychowawczych szkoły i osiągnięty przez nie poziom wyrobienia moralnej dojrzałości młodzieży, jej wewnętrznego opanowania i zdolności przystosowania do odmiennej sytuacji, jaką nastreża każdy egzamin.

Jeśli się wyeliminuje niedomagania, płynące głównie z niewłaściwego ujęcia celów egzaminu dojrzałości i jego roli w życiu szkolnym, to przez to samo stworzy się odpowiednią atmosferę spokoju i swobody, w której egzamin stanie się normalnym, chociaż może bardziej uroczystym przejawem tego życia, bez niepożądanego przesady formalistycznej, niezdrowego napięcia nerwowego i bez zdrożnej tendencji posługiwania się nielegalnymi środkami, które to objawy nieraz obecnie egzaminowi towarzyszą.

UWAGI OGÓLNE.

Na egzaminie dojrzałości w myśl obowiązującego regulaminu abiturjent powinien mieć możliwość uzewnętrznienia stopnia swego rozwoju intelektualnego w związku ze swymi cechami indywidualnymi, jak zainteresowaniem, sposobem ujmowania zagadnień, opanowaniem i sprawnością używania metod pracy. Wskazania niniejsze mają więc na celu stworzyć warunki najbardziej dogodnych, tak w samej treści jak i formie, żeby tę funkcję egzamin mógł spełniać.

Zasadniczą częścią egzaminu dojrzałości jest egzamin piśmienny, na nim też głównie spoczywa punkt ciężkości, tu bowiem abiturjent może wykazać swoją samodzielność, umiejętność zużytkowania zdobytych wiadomości i przez to zaznaczyć swe wyrobienie, poziom inteligencji i zaradność umysłową; ta część eg-

zaminu najbardziej przyczynić się może do poznania sylwetki duchowej zdającego. Aby egzamin piśmienny spełnił wyżej wymienione zadanie, muszą być uwzględnione pewne warunki: przede wszystkim nauczyciel musi przysyłać odpowiedni dobór tematów do Kuratorjum; dobór ten musi być owocem dłuższego zastanawiania się i ostatecznego sprecyzowania tematów, których treść nie może wykraczać poza ramy programu, musi się opierać na lekturze podanej przez abiturjentów i być dostosowana do poziomu i zainteresowania młodzieży. Tematy powinny być raczej przeciętne, jeśli chodzi o stopień ich trudności, obejmować rzeczy podstawowe i zasadnicze dla danego przedmiotu, o ile możliwości najbardziej związane z życiem a nadto powinny budzić naprawdę ciekawość i zapał do ich opracowania.

Ujmując rzecz ogólnie, nauczyciel ma obowiązek przy proponowanych tematach, tyle włożyć w nie troski i rozważli, jakby je przygotowywał dla własnych uczniów.

W równej mierze odnoszą się powyższe uwagi do wyboru tematów na egzaminie: i tu nauczyciel musi mieć na oku poziom i zainteresowanie klasy, a nie kierować się własnymi upodobaniami lub też wybierać pobieżnie i bez głębszego zastanowienia.

Gdy te warunki zostaną spełnione, gdy znikną tematy ogólnikowe lub zbyt szczegółowe, oklepane i banalne albo zbyt silące się na oryginalność, wtedy znikną również wypracowania nie na temat, zwłaszcza w zakresie języków obcych.

Przy ocenie należy zwracać uwagę na formę zewnętrzną, na to, czy pracę wykonano na temat, czy ją planowo rozbudowano; koniecznym jest również, żeby język polski w każdym wypracowaniu był poprawny. Po zestawieniu bruljonu z czystopisem i po gruntownej korekturze, w jakiej powinny być posegregowane różne rodzaje błędów, należy ustalić jednoznaczną ocenę, poprzedzoną krótką charakterystyką, podkreślającą dobre i złe strony pracy. Prace powinny być poprawione rychło, żeby nie denerwować młodzieży przydługim oczekiwaniem na decyzję w sprawie dopuszczenia do egzaminu ustnego.

Egzamin ustny ma za zadanie uzupełnić niektórymi szczegółami zarysowaną już przy egzaminie piśmiennym fizjognomję intelektualną abiturjenta w kierunku podkreślenia jego zdolności orjentowania się, umiejętnego grupowania faktów w jednej lub różnych dziedzinach wiedzy, ustalenia związków przyczynno-

wych i logicznej sprawności myślenia, jako warunków, umożliwiających kształtowanie się poglądu na świat. Wynika stąd, że egzamin jednego ucznia nie może być rozkawałkowany na poszczególne etapy, przedzielone pytaniami innych uczniów, musi w pewnej kolei obejmować wszystkie pokrewne przedmioty. Pytania powinny nie tylko w zakresie jednego przedmiotu stanowić zamkniętą całość, ale, o ile to możliwe, łączyć się w myśl zasady korelacji z pytaniami z zakresu innych przedmiotów egzaminu. Pytania nie mogą być ani zbyt ogólnikowe ani za szczegółowe, sformułowane poprawnie i jasno wychodząc muszą od konkretnego (tekst, przyrząd, zjawisko). Dlatego byłoby pożądane, żeby egzaminatorzy na parę dni przed egzaminem dostarczali przewodniczącemu wykazu zagadnień, które mają zamiar stawiać zdającym, w liczbie znacznie przewyższającej ilość kandydatów. Wykaz ten, zawierający zagadnienia o charakterze syntetycznym, powinien operować całokształtem przerobionego materiału, nie może być jednak pod żadnym warunkiem poprzednio podany do wiadomości zdających. Przed odpowiedzią należy abiturjentom pozostawić nieco czasu do namysłu. Odpowiedź powinna być ciągła, nieprzerywana pytaniami egzaminatora, może ją jednak poprzedzać lub po niej nastąpić swobodna wymiana myśli w formie rozmowy między zdającym a egzaminatorem, względnie z którymś z członków komisji lub przewodniczącym, przyczem między odpowiedzią, jaką daje abiturjent na pytanie właściwego egzaminatora a odpowiedziami, spowodowanymi pytaniami przewodniczącego lub członków Komisji, nie powinna zachodzić rażąca różnica w stopniu ich trafności, znajomości materiału i opanowania języka.

Rodzaj pytań i charakterystykę odpowiedzi notują egzaminatorzy w protokóle. Ocenianie zaś wyników odbywa się kolegialnie z uwzględnieniem nie tylko wszelkich etapów egzaminu, ale również postępów abiturjenta w szkole i opinii członków Komisji. Ustalenie oceny można dlatego uważać słusznie za kulminacyjny punkt w pracach Komisji, w którym troska o uczciwe i sprawiedliwe wykonanie tej czynności, połączona z poczuciem odpowiedzialności, ani na chwilę nie może schodzić z oczu jej członków.

Wkońcu zauważyć należy, że dla normalnego przebiegu wszystkich etapów egzaminu powinny być przestrzegane pewne

wymagania natury formalnej, które jednak w znacznej mierze mogą się przyczynić do wytworzenia odpowiedniej atmosfery.

Dlatego w celu usunięcia czynników, przeszkadzających na egzaminie piśmiennym, wskazanem jest, żeby przewodniczący nie opuszczał sali w ciągu trwania egzaminu, a członkowie Komisji nie powinni przechadzać się po klasie, rozmawiać z abiturjentami i podawać wskazówki. Informacyj w wyjątkowych wypadkach udzielać może tylko przewodniczący, unikając wszystkiego, co mogłoby rozpraszać uwagę zdających, do niego też powinny być skierowane wszelkie pytania. Przy egzaminach ustnych przestrzegać należy przepisów co do długości trwania poszczególnych odpowiedzi, jako też całego egzaminu. W ciągu trwania egzaminu powinien panować odpowiedni nastrój daleki od obojętności, przejawiającej się rozmowami, wychodzeniem, paleniem tytoniu lub spożywaniem posiłków przez członków Komisji — nastrój, w którym przebijałoby raczej przychylnie zainteresowanie bez ponurej powagi trybunału śledczego. Postulat zainteresowania ze strony członków Komisji jest tem ważniejszy, że przecież członkowie muszą zdawać sobie sprawę z całości wyników abiturjenta przy egzaminie.

Na sali egzaminacyjnej podczas egzaminów ustnych muszą się znajdować wszystkie te środki, które umożliwią abiturjentowi wykazanie jego sprawności, a więc: teksty, mapy, obrazy, tablice statystyczne, modele, preparaty, przyrządy do fizyki w kompletach, codziennie zmienianych, nadto wszystko to, co może charakteryzować wysiłki abiturjenta w ciągu jego pobytu w szkole, jak wypracowania, notatki laboratoryjne, prace specjalne, jakoteż jego dokumenty osobiste.

Część II.

SPOSÓB EGZAMINOWANIA W ZAKRESIE
POSZCZEGÓLNYCH PRZEDMIOTÓW.

RELIGJA RZYMSKO-KATOLICKA.

Celem egzaminu jest sprawdzenie, czy abiturjent posiada dostateczną znajomość całokształtu nauki Kościoła i obyczajów, czy ma odpowiednie na religii oparte zasady moralne oraz czy orientuje się w dziejach i działalności Kościoła katolickiego.

Zakres materiału.

Zakres materiału obejmuje: całokształt nauki Kościoła i obyczajów oraz dzieje i działalność Kościoła katolickiego w ogóle, a w Polsce w szczególności.

Abiturjent powinien przeto wykazać odpowiednią wiedzę z dziedziny:

- a) artykułów wiary, zawartych w Składzie Apostolskim, a mianowicie: o Bogu Stwórcy, o człowieku, o Jezusie Chrystusie, który stał się człowiekiem, aby człowieka powrócić Bogu, o Łasce Bożej i uświęceniu przy pomocy modlitwy, Sakramentów i dobrych uczynków; o Kościele;
- b) z zakresu moralności, zawartej w Dekalogu; w szczególności zaś powinien abiturjent znać zasady etyki ogólnej i szczególnej, obowiązki wobec Boga, siebie i bliźniego, obowiązki wobec rodziny i społeczeństwa, obowiązki wobec Kościoła i Państwa;
- c) z dziejów i działalności Kościoła katolickiego; głównie zaś powinien się orientować w dziejach Kościoła powszechnego, jako Królestwa Bożego, założonego przez Chrystusa, — w rozwoju Kościoła i jego wartości, przejawiającej się w nauce, działalności cywilizacyjnej, instytucjach religijnych oraz w życiu Świętych, — wreszcie w dziejach Kościoła katolickiego w Polsce.

Egzamin ustny.

W przeprowadzaniu egzaminu ustnego požądaniem jest trzymanie się następujących wytycznych:

- 1) punktem wyjścia powinno być zagadnienie życia codziennego;
- 2) zadawane pytania powinny się łączyć z sobą w pewną wyraźną całość, nie mogą zaś być zbyt drobiazgowe;
- 3) pytania powinny być w ten sposób sformułowane, aby w rozwinięciu ich można było uwzględnić wszystkie dziedziny nauki religji;
- 4) wskazane jest nawiązywanie do zagadnień poruszonych na egzaminie z innych przedmiotów (zwłaszcza zagadnień etycznych, związanych z charakterystyką postaci znanych z dzieł literatury pięknej).

Przykłady zagadnień.

I.

1. Nawiązanie do jakiegoś okresu roku kościelnego. (np. Zielone Świątki).
2. Wiadomości o Duchu Świętym i Jego zesłaniu.
3. Działanie Ducha Świętego — uświęcenie ludzi.
4. Łaska Boża i jej rodzaje.
5. Święty Augustyn — o łasce Bożej.
6. Pelagianizm, luteranizm, kalwinizm.

II.

1. Rodzina abiturjenta.
2. Obowiązki względem rodziców.
3. Małżeństwo chrześcijańskie.
4. Zasady wyznania chrześcijańskiego według encykliki o wychowaniu — Piusa XI.
5. Nauka Kościoła tycząca się Sakramentu małżeństwa.
6. Spór o małżeństwa mieszane w Prusach.
7. Małżeństwo cywilne.
8. Sakrament małżeństwa (ceremonja),

III.

1. Znak Krzyża Świętego.
2. Tajemnice, jakie zawiera w sobie: a) nauka o Trójcy Przenajświętszej, b) o odkupieniu przez krzyż, c) wyznanie zjednoczenia przez wiarę z Jezusem Chrystusem (że się jest chrześcijaninem).
3. Rozwój chrześcijaństwa w pierwszych wiekach.
4. Psychologja nawrócenia — działanie łaski.
5. Prześladowanie chrześcijan w pierwszych wiekach — obecnie w Z. S. S. R.

IV.

1. Liczba ludności katolickiej w Polsce.
2. Inne wyznania w Polsce.
3. Stosunek Państwa do Kościoła — Konkordat.
4. Stosunek zaborców do Kościoła katolickiego — prześladowanie Unitów.
5. Schizma wschodnia.
6. Unja florencka.
7. Unja brzeska.
8. Cechy prawdziwego Kościoła.

JĘZYK POLSKI.

Najpospolitsze uchybienia, zauważone przy egzaminie dojrzałości z języka polskiego, których należy unikać i zwalczać, są następujące:

A) Ze strony nauczyciela:

- 1) przywiązywanie zbyt małej wagi do sprawności i jasności wyrażania się abiturjentów w piśmie i mowie;
- 2) nieużywanie tekstów do analizy, która nadto odbywa się niezaradnie i sprowadza się do streszczenia.
- 3) dawanie pierwszeństwa wiadomościom historyczno-literackim przed analizą tekstów, albo odwrotnie zupełne zaniedbanie w zakresie historii literatury;
- 4) zaniedbywanie wiadomości z zakresu nauki o języku.

B) Ze strony abiturjenta:

- 1) niedostateczna znajomość lektury, nawet podstawowej;
- 2) rozwiązywanie zagadnień zazwyczaj schematyczne, pamięciowo ujęte, bez głębszego zrozumienia.

W s k a z ó w k i.

Celem ogólnym egzaminu jest sprawdzenie stopnia opanowania języka polskiego w mowie i piśmie, znajomości najważniejszych zjawisk literackich na tle historycznego rozwoju kultury polskiej oraz sprawności inteligentnego czytania i rozumienia tekstów literackich.

Z a k r e s m a t e r j a ł u.

Przedmiotem egzaminu ustnego winny być zagadnienia, związane z treścią i formą utworów z zakresu lektury podstawowej oraz tych dzieł lektury uzupełniającej, które były opracowywane w danej szkole. Wiadomości z historii literatury należy uwzględniać przytem tylko w tym zakresie, w jakim są one potrzebne do należytego zrozumienia omawianych autorów i dzieł, nie należy zaś sięgać do zjawisk literackich, uczniom nieznanym. Szczególnie unikać należy mechanicznego odpytywania życiorysów autorów, historii pewnych prądów literackich, charakterystyk epok i t. p. Pytania z zakresu nauki o języku winny się wiązać ściśle z tekstem, objaśnianym przez ucznia, i dotyczyć tylko tych zjawisk językowych, które były systematycznie opracowywane w toku nauki szkolnej.

E g z a m i n p i ś m i e n n y.

Celem egzaminu piśmiennego winno być sprawdzenie umiejętności:

- 1) jasnego, rzeczowego i możliwie samodzielnego podejścia myślowego w ujmowaniu zagadnienia;
- 2) poprawnego i biegłego wyrażania się w piśmie oraz pewności ortograficznej;
- 3) zastosowania zdobytych w szkole wiadomości i ogólnej orientacji życiowej do oświetlania zagadnień literackich i życiowych.

Tematy egzaminów piśmiennych powinny odpowiadać następującym warunkom:

- 1) winny być czerpane zarówno z literatury, jak z życia,
- 2) zarówno tematy literackie, jak i t. zw. wolne, winny opierać się na przeżyciach i samodzielnym spostrzeżeniach, związanych z lekturą i życiem, oraz poruszać zagadnienia, dostępne umysłowości młodzieży i zgodne z jej zainteresowaniami.

W szczególności zaś należałoby unikać:

- a) tematów, wykraczających poza ramy lektury, wymienionej w programie szkolnym, np. „Z jakimi zjawiskami życia ludzi, zwierząt i krajobrazami zapoznają nas powieści Jacka Londona?”;
 - b) tematów, do których opracowania uczniowie nie mają dostatecznych wiadomości historyczno-literackich, np. „Kochanowski, Mickiewicz, Sienkiewicz i Wyspiański — jako wyraziciele cywilizacji zachodniej w literaturze polskiej”, „Siła fatalna poezji Słowackiego” i t. p.;
 - c) tematów zbyt obszernych, np. „Dzieje dramatu polskiego”, „Lud w literaturze polskiej”, „Kult bohaterstwa w literaturze polskiej” i t. p.;
 - d) tematów, polegających na rozwijaniu t. zw. złotych myśli i sentencji moralnych, np. „Ciężko temu życie wić, kto z przeszłością zerwał nić”, „Świętym jest na ziemi, kto umiał przyjaźń zawrzeć ze świętymi”, „Quidquid agis, prudenter agas et respice finem” i t. p. Tematy podobne pociągają za sobą płytkość myśli i pustą frazeologję;
 - e) tematów, przerastających poziom umysłowy młodzieży, np. „W jakiej mierze lektura arcydzieł literatury polskiej przyczynić się może dla ukształtowania duszy współczesnego obywatela?”, „Jakie nowe wartości i cele dać może i powinna memu społeczeństwu praca mojego pokolenia?” i t. p.;
 - f) tematów, obcych zainteresowaniom młodzieży, np. „Przejdź w myśli wszystkie poznane w ciągu lat szkolnych utwory polskie i staraj się wyjaśnić, jakie głębsze myśli przyświecały twórcom programu?” i t. p.
- 3) Zarówno tematy literackie, jak i t. zw. wolne, winny być tak dobrane i sformułowane, by zmuszały ucznia do samodzielnego

nego wyboru i uporządkowania znanego materiału literackiego lub życiowego oraz wysnucia z niego samodzielnych wniosków.

W dziedzinie tematów literackich charakter taki mają zwłaszcza zagadnienia, dotyczące ideologii utworów i jej związków z życiem (np. Starzy i młodzi w „Lalce” lub „Nad Niemnem”, „Który ze znanych mi bohaterów powieści polskiej posiada największe wartości społeczne i dlaczego?” i t. p.), wszelkie paralele literackie w zakresie motywów, postaci, utworów, pisarzy, rodzajów, kierunków i t. p. (np. „Świat starszylachecki w „Panu Tadeuszu” i „Zemście”, „Etyczna wartość Papkina i Zagłoby”, „Pan Tadeusz” i „Lalka” jako obrazy dwóch odmiennych faz polskiej rzeczywistości”, Bajka a satyra” i t. p.); samodzielne oceny utworów, autorów i prądów literackich (np. „Jakie dzieło Mickiewicza cenię najwyżej i dlaczego?” „Mój stosunek do Mickiewicza i Słowackiego” i t. d.).

Wśród tematów wolnych odpowiadają tym warunkom zwłaszcza tematy, wymagające samodzielnego ustosunkowania się do łatwiejszych zagadnień etycznych, społecznych, politycznych, kulturalnych i praktyczno-życiowych (np. „W jakich usiłowaniach i dążeniach ludzkich widzę najwyższe wartości?”, „Jakie znaczenie ma niepodległość polityczna dla życia narodu?”, „Jakie korzyści i szkody wyniknąć mogą dla ludzkości z opanowania powietrza?”, „Jaki zawód ocenię najwyżej i dlaczego?” i t. p.).

Unikać należy natomiast tematów, których opracowanie polega na czysto mechanicznej reprodukcji wiadomości, przyswojonych w toku nauki szkolnej, zwłaszcza wiadomości z historii i literatury, czerpanych z podręczników i wykładu nauczycieli, lub dostarczeniu materiału dla uzasadnienia tezy narzuconej zgóry, z wykluczeniem możliwości samodzielnego rozwiązania zagadnienia, (np. „Humanizm i reformacja jako główne czynniki rozwoju umysłowości polskiej w XVI w.”, lub „Cel nie uświęca środków — w jaki sposób udowodnili to Mickiewicz i Krasiński”).

4) W ujęciu tematów nie można młodzieży narzucać form wypowiedzenia się, wymagających pewnych uzdolnień indywidualnych, jak przemówień, szkiców, nowel i t. p. (np. „Opis najsilniej przeżytego przeze mnie obrazu przyrody”, „Mój przyjaciel” (charakterystyka lub szkic noweli), „Zasługi Jana Ko-

chanowskiego. Przemówienie na uroczystości ku uczczeniu 400-lecia urodzin poety” i t. p.).

5) Przy wyborze tematów należy w miarę możliwości uwzględnić warunki środowiska (duże i małe miasto, różnice płci i t. p.) oraz zdolności i zainteresowania indywidualne przez dawanie t. zw. tematów ramowych. Tak np. temat „Życie Warszawy w Lalce Prusa” nadaje się więcej dla mieszkańców Warszawy, niż prowincji; „Dlaczego Rymwida można nazwać patriotą?” raczej dla szkół polskich, niż niemieckich; „Który ze znanych z literatury polskiej typów kobiecych posiada największą wartość dla społeczeństwa?” więcej dla szkół żeńskich, niż męskich; albo temat ramowy „Scharakteryzować najlepiej sobie znaną dzielnicę Polski pod względem topograficznym i kulturalnym”, który umożliwi zużytkowanie przeżyć i zainteresowań indywidualnych.

Poprawianie wypracowań.

Przy poprawianiu wypracowań należy brać pod uwagę zarówno treść jak formę (kompozycję, styl, język, pisownię, przestankowanie) oraz stronę zewnętrzną (staranność wykonania). Ocena ostateczna wypracowania winna być wynikiem stwierdzenia, w jakim stopniu abiturjent wykazał w pracy piśmiennej opanowanie umiejętności, wymienionych wyżej w celach egzaminu piśmiennego z języka polskiego.

Egzamin ustny.

Celem egzaminu ustnego winno być sprawdzenie

1) umiejętności analizowania i wyjaśniania tekstów literackich pod względem rzeczowym, językowym, estetycznym, stylistycznym i historyczno-literackim;

2) znajomości i rozumienia arcydzieł literatury polskiej i powszechnej z zakresu lektury podstawowej i tych dzieł z zakresu lektury uzupełniającej, które były opracowywane w danej szkole;

3) ogólnej orientacji w historycznym rozwoju literatury polskiej na tle najważniejszych prądów literackich i umysłowych;

4) przygodnie także stopnia odczytania w literaturze polskiej i obcej, dawnej i współczesnej;

5) poprawności i biegłości we władaniu językiem polskim.

Egzamin ustny winien zasadniczo obejmować:

- a) interpretację znanego lub nieznanego tekstu literackiego (stanowiącego możliwie zwartą całość) pod względem rzeczowym, językowym, stylistycznym i historyczno-literackim;
- b) omówienie jednego lub kilku zagadnień, związanych z treścią lub formą czytanych utworów w sposób, świadczący o należytem zrozumieniu jednego lub kilku dzieł z zakresu literatury polskiej i powszechnej;
- c) rozważanie powyższych zagadnień na tle historycznego rozwoju literatury polskiej.

W doborze pytań należałoby trzymać się następujących zasad.

1) Pytania z tych trzech dziedzin winny łączyć się z sobą w sposób naturalny i nawiązać w miarę możliwości do wiadomości z zakresu przedmiotów pokrewnych i życia współczesnego.

Oto parę przykładów:

- a) Tekst: Bogurodzica. Podobieństwa i różnice ideowe między „Bogurodzicą”, pieśnią „Jeszcze Polska nie zginęła” i „Chorałem”. Związek ideologii wymienionych utworów z epokami, w których powstały. Znaczenie ich na tle chwili bieżącej.
- b) Tekst: Krasiński: „Nieboska Komedja” Cz. III. Wstęp. Zagadnienia społeczne w „Nieboskiej Komedji”. Ideologia społeczna w „Ludziach bezdomnych” Żeromskiego. Próby rozwiązania zagadnień społecznych w Polsce odrodzonej.
- c) Tekst: Orzeszkowa: „Nad Niemnem”. T. I. R. VI (wyj.). Charakterystyka opisów przyrody u Orzeszkowej. Cechy opisów przyrody w „Panu Tadeuszu”. Rola i znaczenie przyrody w twórczości Żeromskiego i Kasprowicza. Przyroda w ujęciu realistycznym i symbolicznym.
- d) Tekst: Matuszewski: Prus i Sienkiewicz. R. I. Jak rozumieć znaczenie formułki: Prus jest więcej filozofem, Sienkiewicz artystą? Jakich pisarzy możnaby zaliczyć do „filozofów”, a jakich do „artystów” (z uzasadnieniem).

2) Pytania (z wyjątkiem tekstów) winny zasadniczo dotyczyć zagadnień, związanych z lekturą podstawową i temi utworami z zakresu lektury uzupełniającej, które przerobiono w danej szkole. Możliwe jest jednak uwzględnienie także innych utworów, ale bardzo ostrożnie.

3) W toku egzaminu należy również stwierdzić, o ile uczeń pamięciowo opanował teksty, zalecone do uczenia się na pamięć.

Unikać natomiast należy mechanicznego odpytywania dat, życiorysów, charakterystyk utworów, autorów i prądów literackich, jakich uczeń na podstawie lektury w szkole średniej zdobyć nie może (np. wiadomości, dotyczących szczegółowo rozwoju twórczości poszczególnych autorów, rozwoju rodzajów i prądów literackich).

JEZYKI STAROŻYTNE.

(Język łaciński i język grecki).

Do szczególnych braków, stwierdzonych na egzaminie dojrzałości pod względem odpowiedzi uczniów i formy pytań nauczycieli w zakresie języków starożytnych, należą następujące.

A) Ze strony abiturjenta:

1) rażące braki w zakresie leksykalnym i gramatycznym (składnia a nawet fleksja);

2) niezaradność w obchodzeniu się z tekstem;

3) bardzo słabe i niewystarczające przygotowanie z zakresu kultury starożytnej.

B) Ze strony nauczyciela:

1) pytania z zakresu gramatyki nie związane z tekstem, często nastawione na egzekwowanie reguł gram.;

2) brak pytań z zakresu kultury starożytnej.

W s k a z ó w k i.

Celem ogólnym egzaminu jest sprawdzenie, w jakim stopniu abiturjent opanował język starożytny i jego właściwości oraz jak orientuje się w najistotniejszych czynnikach kultury starożytnej i wpływie jej na kulturę narodów późniejszych, w szczególności zaś na język i kulturę narodu polskiego.

Z a k r e s m a t e r i a ł u.

- a) Zakres obejmuje przede wszystkim odpowiedni zapas materiału leksykalnego, oraz wskazań gramatycznych, umożliwiające swobodne posługiwanie się łatwiejszymi tekstami.

- b) Wiadomości w ogólnych zarysach z literatury starożytnej ze szczególnem uwzględnieniem czytanych w szkole autorów.
- c) Wiedzę o życiu publicznem i prywatnem starożytnych Greków i Rzymian.
- d) Materiał z zakresu kultury starożytnej w jej najważniejszych przejawach (z różnych dziedzin), oraz wpływu jej na kulturę narodów późniejszych, w szczególności zaś na naród i Państwo Polskie.

Należałoby więc zwracać uwagę na te czynniki kultury antycznej, które do dnia dzisiejszego są aktualne.

Egzamin piśmienny.

Celem egzaminu piśmiennego jest sprawdzenie pewnej umiejętności językowej i rzeczowej interpretacji tekstu.

1) Umiejętność tę powinien abiturjent okazać w przekładzie *odpowiednio dobranego tekstu*, który, o ile ma spełnić swoją rolę, nie powinien być znany uczniom. Prócz tego nie może być zbyt długi; wystarczy, jeżeli dla gimnazjum staroklasycznego będzie obejmował około 25 wierszy (stereot. Teubnera), a dla gimnazjum humanistycznego i nowoklasycznego około 20 wierszy.

Tekst taki można wybrać nie tylko z dzieł autorów, czytanych w kursie szkolnym, ale także z dzieł innych, zarówno klasyków, jak humanistów i ojców kościoła — z tem jednakże zastrzeżeniem, aby ich język nie odbiegał zbyt od norm klasycznych znanych uczniom.

Ważną również rzeczą jest wybór tekstu jako całości. Pod tym względem powinien on zawierać skończoną całość logiczną, w której zrozumienie może w pewnej mierze wprowadzić tytuł. Treść takiego urywka powinna być raczej narracyjna i jasna, dostępna umysłowości zdającego, nie zaś zawierająca głębsze dociekania filozoficzne. W tekście takim nie powinno być również ani zawiłości leksykalnych, ani gramatycznych.

Ze względów psychologicznych należałoby tuż przed rozpoczęciem dyktowania tekstu (na sali egzaminacyjnej) wymienić młodzieży autora i miejsce, z którego zaczerpnięto dany urywek.

2) Samo jednak mniej lub więcej poprawne przetłumaczenie nie powinno wystarczyć. Przeto w celu zbadania rzeczywistego i głębszego zrozumienia tekstu przez abiturjenta należałoby dołączyć do niego pytanie lub parę pytań (w języku polskim), ściśle z danym wyjątkiem związanych i dających zdającemu możliwość wykazania, czy i w jakim stopniu umie korzystać z przeczytanego urywka i wyprowadzać wnioski. Lektura bowiem autorów starożytnych ograniczała się dotąd najczęściej do traktowania wyłącznie gramatycznego, obecnie zaś chodzi o wskazanie na konieczność stosowania interpretacji rzeczowej, oczywiście bez zaniedbywania strony językowej. Odpowiedź na te pytania powinna być wyrażona w języku polskim.

Poprawianie wypracowań piśmiennych.

Wypracowania piśmienne powinno się poprawiać i oceniać, zwracając uwagę na następujące momenty:

- 1) czy i o ile abiturjent zrozumiał tekst jako całość;
- 2) jak oddał tekst ze względu na treść i właściwości formy łacińskiej lub greckiej, (dokładnie lub ogólnikowo, z uwzględnieniem lub bez uwzględnienia właściwości stylistycznych);
- 3) jak przedstawia się tłumaczenie pod względem języka i stylu polskiego, ortografii i przestankowania.

Bardzo często zdarza się, że abiturjent, nie rozumiawszy dokładnie jakiegoś wyrażenia, zdania lub nawet ustępu, podaje dwa lub więcej różnorodnych, nieraz sprzecznych, tłumaczeń (najczęściej w nawiasie), — niejako do wyboru nauczyciela. W takich wypadkach, jeżeli nawet jedna z wersyj jest trafna, należy tę część wypracowania uznać za nierozwiązaną;

4) czy i w jakim stopniu abiturjent jest przygotowany do interpretacji rzeczowej, t. zn. jak odpowiedział na dołączone do tekstu pytanie polskie.

Za przykłady tematów na egzamin piśmienny oraz sposobu ich podania mogą służyć następujące teksty: wyjątek z Titi Livi. Ab urbe condita Liber XXII Cap. 49 (20½ wierszy Teubnera) p. t. Przedśmiertna rozmowa konsula Emiljusza Pawła z trybunem Lentulem (epizod bitwy pod Kannami), albo załączony tekst Mureta:

Serenissimo et Potentissimo Principi
Stephano
Dei gratia Poloniae Regi, et cet.
M. Antonius Muretus ¹⁾ S. P. D.

Nihil in vita aut optabilius aut honorificentius mihi contingere potuit, Serenissime Rex, quam ut, homo neque ingenio neque doctrina praeter ceteros praestans, amplissima et honestissima condicione proposita a Maiestate Tua in Poloniam vocarer. Quo equidem venire cupiebam non tam privati comodi spe, quam mirifico quodam studio incensus videndi ac venerandi comminus eum Principem, qui solus hodie confirmat vetus dictum hominis sapientissimi: tum demum beatas civitates fore, cum aut philosophi regnarent, aut reges philosopharentur. Sed id, cum ita cuperem, ut nihil unquam cupierim ardentius, cur efficere non potuerim, Regia Maiestas Tua ex Ioanne Zamoscio, Secretario suo, intelliget ²⁾. A Qua ³⁾ supplex peto, ut ne propterea dedignetur me in suorum numerum adscribere, neque iniquo animo ferat, me, dum vivam, quibuscunque modis potero, et loquendo et scribendo, quantum Regiae ipsius ⁴⁾ liberalitati debeam, profiteri ac praedicare. Deus Optimus Maximus Maiestatem Tuam omnibus rebus florentissimam quam diutissime servet. Romae. Kalendis Decembribus MDLXXVII.

Pytanie: wywnioskować z treści listu, czem został wywołany; umotywić wniosek.

Marci Antonii Mureti epistolarum lib. II. LXXX.

E g z a m i n u s t n y .

Celem egzaminu ustnego jest — jak i przy egzaminie piśmiennym — przede wszystkim sprawdzenie umiejętności interpretacji tekstu, a następnie sprawdzenie zasobu wiadomości z zakresu kultury starożytnej i wpływu jej na późniejsze wieki, a na Polskę w szczególności.

¹⁾ M. A. Muret — znakomity humanista francuski (1526—1585).

²⁾ mianowicie wskutek sprzeciwu Papieża Grzegorza XIII, o czym Muret jednocześnie zawiadomił Jana Zamojskiego.

³⁾ Zwrócić uwagę na dużą literę: do kogo się to odnosi?

⁴⁾ Wyrażenie „Regiae ipsius” porów. z polskiem „obietnic Pana Chrystusowych”, (antyfona).

1) Główną częścią egzaminu ustnego jest interpretacja nieznanego urywka prozaicznego. Jeżeli jednak egzamin piśmienny wypadł dla abiturjenta zadawalająco i nie budzi żadnych wątpliwości co do samodzielności pracy, wówczas można poprzestać na przetłumaczeniu jakiegoś znanego tekstu (również poetyckiego), aby więcej czasu poświęcić zagadnieniom, związanym z kulturą i cywilizacją starożytnych.

Nieznany tekst prozaiczny nie powinien przekraczać 12 wierszy. Jakości wymagania co do tekstu i wyboru autorów powinny być te same, jak na egzaminie piśmiennym.

Egzaminator, dając abiturjentowi tekst do tłumaczenia, powinien podać mu w razie potrzeby rzadsze słówka. Pożądane jest również danie abiturjentowi paru minut do namysłu przed rozpoczęciem tłumaczenia.

Ze względu na czas, w jakim abiturjent dokonywuje swej pracy, wymagania muszą być mniejsze, niż na egzaminie piśmiennym.

2) Drugą część egzaminu ustnego stanowią pytania z gramatyki, które mają za zadanie stwierdzić, czy abiturjent rozumie istotę jakiegoś zjawiska językowego w danym miejscu tekstu i czy umie je objaśnić w poprawny sposób. Pytania z tej dziedziny nie mogą mieć pod żadnym pozorem na celu reprodukcji reguł gramatycznych.

3) W dalszym ciągu powinien egzaminator sprawdzić zakres wiadomości abiturjenta o autorze, z którego dzieła urywek czytano, o ile naturalnie dzieła tego autora były przedmiotem lektury szkolnej.

4) Również w związku z tekstem należy zbadać wiadomości zdającego o życiu prywatnym, publicznym i kulturalnym starożytnych Greków i Rzymian oraz — gdzie to możliwe — powiązać je z historią i kulturą powszechną, zwłaszcza zaś z polską i ze współczesnością. W tym wypadku należałoby zachowywać wielką oględność, szczególnie w wysnuwaniu i generalizowaniu wniosków.

Każdy ze zdających powinien wykazać się na egzaminie ustnym możliwością zacytowania z pamięci kilku ustępów z poezji lub prozy łacińskiej lub greckiej.

Porządek egzaminowania podany wyżej może czasem ulec pewnemu przestawieniu, nie powinno się jednakże pomijać żadnego ze wspomnianych etapów.

Przykłady pytań na egzaminie ustnym.

I. L. Valerius Flaccus et M. Porcius Cato consules Idibus Martiis, quo die magistratum inierunt, de provinciis cum ad senatum rettulissent, patres censuerunt: quoniam in Hispania tantum glisceret bellum, ut iam consulari et duce et exercitu opus esset, placere consules Hispaniam citeriorem Italiamque provincias aut comparare inter se aut sortiri. Liv. XXXIII. 43. 1—2. (a. Chr. n. 195).

gliscere = crescere.

- Pytania: 1. Zwykły termin obejmowania godności konsula?
 2. Różnica między „comparatio” a „sortitio provinciarum”?
 3. W czyich rękach było dotychczas dowództwo nad wojskiem w Hiszpanji, skoro w obecnej sytuacji zaszła potrzeba wysłania tam konsula?
 4. Magistratus cum imperio, tergemini honores u Horacego (Cam. I. 1).

II. Regionem istam, quae nunc vocatur Italia, regno Ianus obtinuit. Hic, cum Saturnum; classe pervectum, excepisset hospitio et, ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum et rudem ante fruges cognitavit victum in melius redegisset¹⁾, regni eum societate muneravit²⁾. Hos una concordisque regnasse vicinaque oppida communi opera condidisse praeter Maronem, qui refert „Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen”³⁾, etiam illud in promptu⁴⁾ est, quod posterum quoque duos eis continuos menses dicarunt, ut December sacrum Saturni, Ianuarius alterius vocabulum possideret. (Macrobius, Saturn. I. 7).

Saturnus rudes illos homines et agrestes multa docuit, ut Graeculus et politus⁵⁾: litteras imprimere, nummos signare, instrumenta conficere. (Minucius Felix, Octav. 21. 6).

Zestawić treść obu tekstów. Odpowiedzieć na pytania:

1. co abiturjentowi wiadomo o Janusie i Saturnie?

¹⁾ in melius redigere — zmienić na lepsze;
²⁾ munerare — obdarzać;
³⁾ Verg. Aen. VIII. 357—358. „Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem; Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen”. Saturnia—osada, zbudowana dookoła collis Saturnius (= collis Capitolinus);
⁴⁾ in promptu esse — tu: świadczyć.
⁵⁾ politus — wykształcony.

2. co abiturjent może powiedzieć, nawiązując do słów: „... „multa docuit, ut Graeculus et politus”?

Verg. Georg. II. 135—175 w wyjątkach, np. 135—143, 172—175. Jeśli Georgik nie czytano, można wziąć wyjątki z Aen. I. 257—296.

III. C. Caesar consul M. Catonem sententiam rogavit. Cato rem, quae consulebatur, quoniam non e re publica¹⁾ videbatur, perfici volebat. Eius rei ducendae²⁾ gratia longa oratione utebatur eximebatque dicendo diem. Erat enim ius senatori, ut, sententiam rogatus, diceret ante, quidquid vellet aliae rei et quoad vellet. Caesar consul viatorem³⁾ vocavit eumque, cum finem non faceret, prehendi loquentem et in carcerem duci iussit. Senatus consurrexit et prosequatur Catonem in carcerem. Hac invidia facta Caesar destitit et mitti Catonem iussit. (A. Gellius IV. 10).

- Pytania: 1. Parlamentaryzm w starożytności a dzisiaj?
 2. Rola dziejowa Cezara i Katona?

JĘZYKI OBCE NOWOŻYTNE.

Do najczęściej spotykanych braków w zakresie egzaminu z języków obcych nowożytnych tak pod względem odpowiedzi uczniów jako też pytań nauczycieli należą następujące:

A. w pytaniach nauczyciela pojawia się:

- 1) w doborze przewaga tematów literackich, formułowanie często zbyt ogólnikowe;
 2) przy poprawianiu prac pomijanie rażących błędów gramatycznych;
 3) przy klasyfikowaniu nieodróżnianie błędów gramatycznych od stylistycznych, skutkiem czego oceny bywają zbyt łagodne;
 4) dobieranie tekstów z zakresu lektury podstawowej przerobionej w klasie, albo też tekstów b. łatwych, stojących na poziomie kl. IV;
 4) brak pytań z zakresu współczesnego życia i kultury obcego narodu.

¹⁾ e re publica esse — wychodzić na korzyść państwa;
²⁾ rem ducere — przewlekać;
³⁾ viator — goniec, woźny.

B. u abiturjentów daje się zauważyć:

1) przy egzaminie ustnym rażąco ubóstwo pod względem słownikowym.

W s k a z ó w k i.

Celem egzaminu piśmiennego i ustnego z języków obcych nowożytnych jest wykazanie pewnej wprawy w poprawnym władaniu językiem obcym w piśmie i mowie w zakresie materiału, objętego programem przedmiotu, oraz wykazanie (na podstawie przeczytanych utworów, wypisów, artykułów z dzienników, czasopism popularno-naukowych i t. p.) zrozumienia i wiadomości z zakresu kultury obcego narodu w ogólnych zarysach.

Z a k r e s m a t e r j a ł u.

Literaturę należy traktować jako poważny, lecz nie wyłączny dział kultury. Przeto abiturjent powinien: a) umieć oświetlić pewien kierunek literacki czy zjawisko kulturalne na tle epoki; b) wykazać pewną znajomość kraju i dzisiejszych jego mieszkańców oraz współczesnych zagadnień kulturalnych i życia obcego narodu. Wiadomości ucznia nie mogą się opierać na szeregu zgóry wyuczonych definicji i formułek gotowych i sztucznych, lecz na samodzielnie przemyślanym i przyswojonym materiale.

E g z a m i n p i ś m i e n n y.

Mała ilość utworów, jakie uczniowie przerabiają w całości, stanowi poważną trudność w doborze odpowiednich tematów literackich, które najczęściej sprowadzają się do powtarzania, reprodukowania szablonowych form i zgóry przygotowanych frazesów. Dlatego tematów takich należy unikać. Tematy o czysto polskiej treści, jak „Obrona Częstochowy” według Sienkiewicza, lub „Ballady Mickiewicza” są niewskazane z powodu niebezpieczeństwa polonizmów i krypto-tłumaczenia. Tematy zaś, t. zw. wolne ze względu na nieograniczony zakres słownictwa w różnorodnych dziedzinach i niemożność czynnego opanowania go w całej rozciągłości, nie mogą być ani zbyt abstrakcyjne, ani zbyt obszerne, ani zbyt specjalne. Z tego powodu należałoby stosować następujące dwa rodzaje tematów.

1) Tematy t. zw. wolne, w taki sposób ujęte, żeby bezpośrednio pobudzały zainteresowanie abiturjenta, dawały pole do pracy samodzielnej, a więc czerpane były z życia współczesnego (sport, podróże, turystyka, technika, wynalazki i t. p.), lub z życia osobistego (np. obserwacje, wrażenia, obrazki z życia szkolnego, rodzinnego, towarzyskiego i t. p.). Pożądane są więc tematy takie, jak np. „Jakie książki zadecydowały o moim postępowaniu w pewnych okresach życia?”, „Jakie wynalazki w 20-ym wieku ułatwiają zbliżenie narodów?” Natomiast tematy takie, jak rozwinięcie myśli, zawartej w pospolitych przysłowkach lub też takie, jak „Moja ulubiona książka”, „Mój przyjaciel”, „Moja przyjaciółka”, „List do matki” i t. p., jako banalne i szablonowe, nie powinny być stosowane. Niewłaściwe są również tematy historyczno-literackie, do których młodzież jest niedostatecznie przygotowana i nie rozporządza dostatecznym materiałem, np. dzieje całych epok, przekroje historyczne, rozwój teatru we Francji i t. p.;

2) Streszczenie, a właściwie opowiadanie przeczytanego dwukrotnie dłuższego urywka (którego jednorazowe czytanie zajmie 10—12 minut), stanowiącego pewną zamkniętą całość. Tematem takim może być: artykuł z czasopisma lub dziennika na temat aktualny, pisany językiem nietrudnym, krótka nowela o głębszej treści, o ile możliwe, ilustrująca jakiś motyw z życia obcego narodu, krótki i łatwy utwór poetycki, np. ballada i t. p. Przykłady: Język francuski. L'Illustration Nr. 4630 z dn. 28.XI. 1931 r. str. 418: „Les Leçons de la route”. Al. Daudet: Contes choisis ed. Hachette p. t.: „Salvette et Bernadou”. Język niemiecki: Th. Mann: Das Wunderkind (w skrótach). Verlag S. Fischer. Berlin. Język angielski: The Sunday Times. January 17, 1932 artykuł p. t. The death of „Tree trade” (w skrótach).

Natomiast unikać należy tematów, których treścią są banalne opowiadki pisane językiem zbyt łatwym tak, że abiturjent może je prawie dosłownie reprodukcować z pamięci.

W streszczeniach samodzielny wysiłek zdających jest konieczny, daje bowiem możliwość wykazania inteligencji, sprawności językowej, czynnej i świadomej postawy wobec tekstu oraz orjentowania się we współczesnych zagadnieniach. Cele te osiągnie się tem lepiej, jeżeli zachęci się abiturjenta do wypowiedzenia własnych uwag na dany temat.

W doborze tematów należałoby uwzględnić odrębne zainteresowania i słabsze opanowanie języka obcego wśród abiturjentów gimnazjów typu matematyczno-przyrodniczego.

Poprawianie wypracowań.

Przedewszystkiem należy zwrócić uwagę na treść, a mianowicie, w jakim stopniu opanowany jest temat, następnie, jak rozplanowany i ułożony materiał, a wreszcie, jak wypowiedziano myśl, tkwiącą w założeniu. Fakt dobrego opanowania treści wydatnie winien wpłynąć na ocenę.

Język i styl winny być poprawne. Przy ocenie należy ze szczególnem uznaniem podkreślić ładniejsze zwroty, stylistyczne wykończenie, oryginalne lub estetyczne wyzyskanie motywów.

Gramatyczne i ortograficzne błędy są dopuszczalne tylko w niewielkiej ilości i niezbyt rażące w drugorzędnych wypadkach. Natomiast kardynalne błędy gramatyczne jako też nieznaną ortografię pospolicie używanych wyrazów musi pociągać za sobą ujemną ocenę wypracowania.

Egzamin ustny.

Tekst obcojęzyczny, który służyć ma za punkt wyjścia w egzaminie ustnym, nie powinien być znany abiturjentowi. Może to być wyjątek z nieczytanego dzieła znanego autora, artykuł z dziennika, z czasopisma i t. p. Urywek wybrany powinien być pisany językiem współczesnym, nietrudnym, stanowić pewną całość, a przedewszystkiem dać bogaty materiał do rozmowy, a więc zawierać pewną głębszą treść.

Pożądane jest, aby Komisja Egzaminacyjna pozwoliła abiturjentowi (przed rozpoczęciem głośnej odpowiedzi) na kilkuminutowy namysł w celu zapoznania się z tekstem.

Główną cechą egzaminu ustnego jest rozmowa, której tematem powinien być tekst przeczytany. Następnie rozmowę tę należy nawiązać do lektury domowej abiturjenta z kl. VII-ej i VIII-ej, której spis powinien przedstawić Komisji. Pożądaną również byłoby rzeczą nawiązanie do zagadnień, poruszanych na egzaminie z języka polskiego, z języka łacińskiego lub historii, o ile można to zrobić w sposób naturalny i o ile egza-

min z tych przedmiotów odbył się przed egzaminem z języków obcych nowożytnych. Rozmowa powinna być tak poprowadzona, żeby abiturjent wykazał zdolność poprawnego wysławiania się, oraz pewną znajomość współczesnych zagadnień kulturalnych (a nie wyłącznie tylko literackich) obcego narodu, znajomość jego szczytowych przedstawicieli kultury, kulminacyjnych momentów historii, znajomość (w zarysach ogólnych) kraju i ludzi i wreszcie możliwość zacytowania z pamięci paru urywków z utworów poetyckich.

Egzaminujący będzie starał się o stworzenie w rozmowie takich warunków, aby abiturjent mógł samodzielnie i swobodnie rozwinać podsunęty mu temat, nie powinien natomiast zadowalać się krótką, nieraz monosylabową odpowiedzią.

Tłumaczenie z języka obcego na język polski może być tylko wtedy celowe i wtedy stosowane, gdy abiturjent wykazał niedostateczne zrozumienie tekstu przeczytanego lub też gdy Komisja chce dokładniej zdać sobie sprawę, czy tekst był dostatecznie zrozumiany. W innych wypadkach tłumaczenie nie jest potrzebne.

Zagadnienia gramatyczno-językowe, jako takie, w zasadzie nie są tematem egzaminu ustnego, gdyż przedewszystkiem egzamin piśmienny nastęrcza właściwą sposobność do wykazania dostatecznego opanowania wiadomości w tej dziedzinie. O ile jednak praca piśmienna zawiera obok dobrej treści usterki gramatyczne czy językowe, należałoby zażądać od abiturjenta, aby niektóre z nich sam poprawił i poprawkę uzasadnił.

Przykłady, charakteryzujące właściwy i niewłaściwy sposób przeprowadzania egzaminu ustnego.

1. „*Voyages à pied*“ wyjątek z Emile (V) J. J. Rousseau.

W związku z powyższym tekstem rozmowę można poprowadzić w dwóch kierunkach: 1) abiturjent może omówić m. in. następujące zagadnienia: turystykę i jej cele, współczesne pojęcie sportu turystycznego (krajoznawstwo, spinaczka), osobiste obserwacje abiturjenta z własnego życia; czy współczesny postęp środków komunikacji tamuje rozkwit sportu turystycznego? porównanie z epoką Rousseau'a. Lub też 2) abiturjent, na pod-

stawie tekstu, podkreśli niektóre cechy charakteru autora, jak miłość do przyrody, do niezależności, do prostoty życia; zaznaczy kontrast między powyższą postawą a ówczesnym społeczeństwem, żyjącym w atmosferze salonów i towarzyskich konwenansów; zaznaczy nowe wartości wniesione do życia społecznego i literatury przez Rousseau'a, który zwiastuje nową erę i t. p.

2. Bernhard Kellermann. *Der Tunnel*. S. Fischer, Berlin, str. 200.

W związku z tekstem abiturjent poruszy zagadnienie pracy ludzkiej na tle nowoczesnych wynalazków technicznych, ich zastosowania w życiu, wspomni na tle konkretnych przykładów o postępie nauki i techniki w dzisiejszych Niemczech, nawiąże do analogicznych przejawów w Polsce; oświetli to zagadnienie również z punktu widzenia społecznego.

3. J. Conrad. „*Lord Jim*”. Rozdz. II, str. 15.

W związku z tekstem abiturjent może scharakteryzować stosunek Anglika do morza, rolę morza w kształtowaniu jego charakteru i kształtowaniu pewnych cech charakteru człowieka wogóle, a mianowicie: poczucia dyscypliny, obowiązku, opanowania siebie, poznania samego siebie w obliczu niebezpieczeństwa i t. d.; zwiążanie losów Anglii z morzem: Anglija — władczyni mórz, Imperjum brytyjskie; czym jest morze w życiu każdego narodu, jako szkoła energii, zimnej krwi, bohaterstwa, źródło moralnych i materialnych wartości.

Niedopuszczalne jest przeprowadzenie ustnego egzaminu w następujący sposób:

- 1) Wyjątek z „Paul et Virginie” B. de St. Pierre.
- 2) Parlez du théâtre français au XVII-e s.
- 3) Voltaire — historien,

mamy tu bowiem szereg pytań, które ze sobą się nie łączą — a odpowiedź na nie jest zazwyczaj mechaniczną reprodukcją, wyuczonych z podręcznika rozdziałów.

Albo z języka niemieckiego: jako tekst podanie lub bajeczka (o stopniu trudności jęz. na poziomie kl. IV) a nadto pytania: „Die Gotter der alten Germanen (temat z podręcznika na kl. 7, Inhaltsangabe v. Parsival (temat z podręcznika na kl. 7), Wie kam Dorothea mit Hermann zusammen (na podstawie klasowej lektury „Hermann und Dorothea”), które nie tworzą organicznej całości i mają charakter wyłącznie reprodukcyjny.

HISTORJA Z NAUKĄ O POLSCE WSPÓŁCZESNEJ.

Obserwacje egzaminu dojrzałości z historii nasuwają szereg zastrzeżeń.

A) U abiturjenta daje się zauważyć:

1) nieznajomość elementarnych faktów historycznych, brak orientacji z zakresu chronologii;

2) nieznajomość zasadniczych pojęć i terminów, używanych w historii;

3) brak umiejętności analizowania faktów, samodzielnego zestawienia ich w łańcuchy przyczynowe i ujmowania syntetycznego;

4) nieumiejętność posługiwania się faktami historycznymi do rozwiązywania zagadnień aktualnych, zwłaszcza natury politycznej (np. kwestja pomorska, śląska, wschodnia).

B) U nauczyciela:

1) pomijanie spraw gospodarczych i kulturalnych;

2) brak podkreślenia znaczenia kulturalno-politycznego Polski wśród narodów Europy w przeszłości i teraźniejszości.

W s k a z ó w k i.

Celem egzaminu piśmiennego i ustnego z historii łącznie z nauką o Polsce współczesnej jest sprawdzenie, czy abiturjent zdobył umiejętność oceny faktów przede wszystkim ze stanowiska polskiej racji stanu, czy wyrobił sobie sprawność myślenia logicznego w dziedzinach, objętych przez historję i naukę o Polsce współczesnej oraz czy zrozumiał i czy opanował pamięciowo materiał, zakreślony programem. Dlatego na egzaminie powinien abiturjent wykazać:

a) umiejętność posługiwania się terminologją wiedzy historycznej, rozumienie zasadniczych pojęć, związanych z życiem publicznym oraz stosowanie ich właściwe do poszczególnych faktów przeszłości i teraźniejszości;

b) rozumienie łączności zjawisk historycznych i orientowanie się w ich złożoności;

c) osiągalną w tym wieku poprawność sądu historycznego oraz sądu o współczesności, uwarunkowaną znajomością faktów i właściwą ich analizą.

Umiejętności powyższe powinien abiturjent oprzeć na przyswojonym sobie materiale pamięciowym. Nie można jednak zapominać o tem, że egzamin nie ma na celu zbadanie jedynie pamięciowej wiedzy abiturjenta.

Zakres materiału obejmuje:

- a) dzieje Polski w związku z historją powszechną oraz łącznie z wiedzą o Polsce współczesnej (w rozmiarach oznaczonych w programie ramowym) wraz z ewentualną rozbudową (np. materiał regionalny) niektórych działów, podjętą w toku nauczania przez nauczycieli za wiedzą Rady Pedagogicznej;
- b) uwzględnianie w pytaniach wszystkich ważniejszych dziedzin wiedzy historycznej, a więc przede wszystkim kulturalnej, społecznej, politycznej i gospodarczej;
- c) silniejsze uwydatnianie spraw związanych ze współczesnością i aktualnych.

U w a g a: historję starożytną należy zawsze uwzględnić, ale tylko w zakresie podanym w programie.

E g z a m i n p i ś m i e n n y.

Przy układaniu tematów należy liczyć się z materiałem, zawartym w przeciętnie używanym podręczniku szkolnym i w najbardziej rozpowszechnionych tekstach źródłowych (np. Konstytucja 3 Maja, Konstytucja marcowa) oraz z najważniejszymi danymi statystycznymi, dotyczącymi Polski współczesnej (np. stosunki narodowościowe, ujęte w procentach i t. d.). Opierając się na tem, tematowi wypracowań piśmiennych należałoby postawić następujące wymagania:

1) Temat powinien być zagadnieniem w ten sposób sformułowanym, aby stawiało wyraźne wymagania historycznego, a nie literacko-feljetonowego ujęcia, jak również, aby uwzględniało związki proste i jasne. Za dobre więc można uznać tematy następujące: „Karol Wielki i Bolesław Chrobry“ (porównanie działalności i znaczenia dziejowego), „Zestawienie powstań — kościuszkowskiego, listopadowego i styczniowego co do genezy, celów, charakteru i warunków politycznych“, „Uzasadnienie historyczne i ekonomiczne granic Polski, ustalonych Traktatem Wersalskim“. Za właściwe zaś i odpowiednie nie można uznać tematów takich, jak np. „Za gwiazdą Napoleona“, „Lignica, Grunwald, „Cud Wisły“, „Jakie wspomnienia historyczne nasuwa mi

przechadzka z rynku Starego Miasta przez Krakowskie Przedmieście i Nowy Świat do Łazienek w Warszawie?“, „Zachodnie granice Polski w związku ze stanowiskiem Polski do Niemiec“, gdyż żaden z nich nie określa dokładnie wymagań.

2) Temat nie może wykraczać poza program ramowy, t. zn. powinien wymagać rozważań dostępnych dla rozwoju abiturjenta (ale nie zbyt głębokich) i opierać się na materiale, który w oznaczonym czasie można ująć głębiej. Właściwym byłby więc temat następujący: „Rola wielkich ludzi w dziejach Polski“ (wykazać to na przykładach, zaczerpniętych z różnych wieków naszej historii). Wadliwe zaś byłyby następujące: „Czy i o ile miał słuszność Rousseau w swoich „Uwagach nad rządem Polski“?, „Przeobrażenia społeczne, polityczne i gospodarcze w XIX wieku“. Pierwszy z nieodpowiednich wykracza poza ramy programu, drugiego zaś abiturjent nie może należycie opracować w czasie, przeznaczonym na wypracowanie.

3) Temat powinien w miarę możliwości uwzględniać szersze dziedziny wiedzy historycznej, np. polityczną, społeczną, gospodarczą i kulturalną (niekoniecznie wszystkie równocześnie), jakkolwiek nie powinien być pod względem zakresu ani zbyt wąski i szczegółowy, ani zbyt obszerny. Dobre więc byłyby tematy: „Walka Polski o dostęp do morza, — sytuacja obecna“, „Wpływ Francji na Polskę w rozwoju dziejowym“. Tematy zaś takie, jak „Rola Lwowa w dziejach Polski“ lub „Interesy polityczne państw europejskich i Polski w wojnie 30-letniej“ nie są z powyższych względów właściwe.

4) Temat powinien, o ile możliwości, zawsze uwzględniać historję Polski *łącznie* z powszechną, a nie jedynie tylko powszechną. Nieodpowiednie są więc tematy następujące: „Rozwój ustroju wewnętrznego starożytnych Aten — do r. 338 przed Chrystusem“, „Przyczyny i następstwa rywalizacji Rzymu z Kartaginą“, „Co Greków łączyło, a co ich dzieliło?“.

5) Temat winien, o ile możliwości, uwzględniać wiedzę o Polsce współczesnej.

P o p r a w i a n i e w y p r a c o w a ń.

W poprawianiu i ocenie należy brać pod uwagę stronę ściśle historyczną wypracowania, konstrukcyjną i językowo-stylistyczną. A więc:

1) Wiedza historyczna winna się wyrazić w ścisłym, rzeczowym, możliwie wszechstronnym oraz genetycznym ujmowaniu zjawisk.

2) Umiejętność poprawnego myślenia i rozumowania historycznego winien abiturjent wykazać na ogólnej konstrukcji wypracowania (plan), w postawieniu tezy i dobraniu do niej przesłanek (pogląd i strona faktyczna), w należytem uwzględnieniu przyczyn i następstw, wreszcie w zdolności uogólniania przytoczonych faktów oraz w poprawnym operowaniu nimi. Samo opamiętowanie pamięciowe pewnej sumy faktów historycznych bez umiejętnego operowania nimi nie upoważnia do zakwalifikowania wypracowania jako dostatecznego.

3) Dotychczasowa praktyka wykazała, że uczniowie bardzo często, nie chcąc z różnych powodów pisać wypracowania z języka polskiego, wybierają na egzamin piśmienny historję. Dlatego właśnie na stronę językowo-stylistyczną wypracowań historycznych powinno się zwrócić baczną uwagę i uwzględniać ją także w ocenie. Pod tym względem wypracowanie historyczne ma odpowiadać tym samym wymaganiom, jakie stawia się wypracowaniom polskim. (Nauczyciel historii, o ile nie czuje się dość kompetentnym, może się w tej sprawie porozumiewać z polonistą).

Egzamin ustny.

A) Aby móc zbadać sprawność myślenia, wyrobienie poglądów abiturjenta na kwestje aktualne z dziedziny ekonomicznej i politycznej, oparte o fakty historyczne, i jego umiejętność operowania większym materiałem, koniecznym jest stawianie zagadnień do rozwiązania. Obowiązują tutaj wymagania, omówione wyżej w celach egzaminu i w związku z tematami egzaminu piśmiennego, przyczem wskazanem jest, żeby zdającemu nie stawiać zagadnienia wprost, ale wprowadzić go w nie przy pomocy swobodnej rozmowy.

Punktem wyjścia powinno być zawsze jakieś zjawisko albo z życia współczesnego, albo z przeszłości. W pierwszym wypadku należałoby drogą odpowiedniej analizy i zestawień wykazać nie tylko obecny jego stan, ale i jego przeszłość na tle historii Polski i powszechnej, w wypadku drugim zaś należałoby

postępować odwrotnie: zacząć od przeszłości, a skończyć na chwili dzisiejszej.

W obu tych możliwościach pożądaną jest rzeczą nawiązywanie do tematów, poruszanych przez tego samego abiturjenta na egzaminie z innych przedmiotów, o ile można to zrobić w sposób naturalny, a nie sztuczny. Należałoby jednak pamiętać, że całkowite wyczerpanie poruszonego zagadnienia nie jest rzeczą potrzebną, a często ze względu na czas, przeznaczony na egzamin — niemożliwą.

Wiedzę pamięciową ucznia należy zawsze brać pod uwagę. Obowiązuje więc znajomość ważniejszych dat, nazw i przebiegu zjawisk, które pozostają w związku z zagadnieniem, omawianem przez abiturjenta (np. organizacji ustrojowej, układu gospodarczego, zwyczaju kulturalnego i t. p.).

Posługiwanie się przez abiturjenta w czasie odpowiedzi mapą jest konieczne; wskazane byłoby również używanie tekstów źródłowych.

B) Oto parę przykładów przeprowadzania egzaminu piśmiennego.

1) Tematy: „Jakie było znaczenie Śląska za Piastów, a jakie jest w chwili obecnej?“, „Czem wytłumaczyć pretensje Niemiec do Śląska?“ zmuszają abiturjenta do uporządkowania materiału historycznego wedle pewnych punktów widzenia, do ustalenia zależności między faktami, a tem samem do samodzielnego wyciągnięcia wniosków.

2) Temat: „Demokracja, jej pojęcie i przeszłość“. Omawianie tego zagadnienia można rozpocząć od interpretacji art. 95, 96, 11 i 12 naszej konstytucji. W związku z tem należałoby poruszyć genezę nowoczesnej demokracji, jej podstawy teoretyczne (racjonalizm) i społeczno-gospodarcze (mieszczactwo). Dalej możnaby przejść do wielkiej rewolucji i wpływu jej na Polskę oraz do sprawy demokracji w Polsce w XIX w. Należałoby też w odpowiednim momencie sięgnąć do starożytności w celu wykazania różnicy pomiędzy bezpośrednią (staroż.) i pośrednią (nowoż.) demokracją.

3) Temat: „Naród, jego geneza i rozwój od XIX w. aż do czasów obecnych“. W omawianiu tego zagadnienia możnaby poruszyć sprawę narodów walczących o niepodległość w ubiegłym stuleciu, a w związku z tem genezę i rozwój poczucia narodowego;

dalej sprawy narodowościowe w traktacie wersalskim (idea samostanowienia), a następnie stosunki narodowościowe w Polsce współczesnej. W zakończeniu zaś powinny się znaleźć: określenie (definicja) narodu i państwa, stosunek tych dwóch pojęć do siebie w dzisiejszych warunkach europejskich i polskich.

4) Temat: „Legjony Dąbrowskiego a Legjony Piłsudskiego (porównanie ideologii i znaczenie)”. Rozwijanie tego zagadnienia powinno się rozpocząć od przedstawienia sytuacji międzynarodowej w końcu XVIII w. i na początku wojny światowej; następnie należałoby mówić o warunkach powstania i istnienia jednych i drugich Legjonów, o tradycji wojskowej i nastrojach w społeczeństwie, o celach dążeń i szansach pozytywnych rezultatów z poniesionych ofiar, o walkach i tułaczce tych oddziałów wojska polskiego. Więcej uwagi należałoby poświęcić charakterystyce ich naczelnych wodzów. W zakończeniu powinno się położyć szczególny nacisk na znaczenie wysiłków jednych i drugich Legjonów dla doby sobie współczesnej, oraz dla przyszłości narodu i Państwa Polskiego.

PRZYRODOZNAWSTWO.

W s k a z ó w k i.

Celem egzaminu powinno być sprawdzenie, czy abiturjent rozumie i czy przyswoił sobie podstawowe wiadomości o budowie i czynnościach organizmów w związku ze środowiskiem. Wiadomości te winien okazać zarówno w odniesieniu do konkretnych przykładów, jak również i w oderwaniu od nich. Prócz tego abiturjent powinien na dostarczonych mu okazach ujawnić nabytą w należyтым stopniu umiejętność spostrzegania wszystkich cech budowy i ich funkcji, znajomość elementarnych metod laboratoryjnych, oraz umiejętność zużytkowania przyswojonych sobie wiadomości w życiu codziennem.

Zakres materiału obejmuje podstawowe wiadomości o budowie i czynnościach organizmów. Przeto abiturjent

z zakresu materiału, dotyczącego budowy organizmów, winien wykazać znajomość:

a) budowy komórkowej (komórki i tkanki) oraz jej roli konstrukcyjnej;

- b) układu narządów (w szczególności człowieka), najlepiej sposobem porównawczym;
- c) zasady komplikowania się budowy, jako wyrazu stopnia rozwoju (ewolucjonizm);
- d) zasady zależności budowy od funkcji i środowiska (w teorii i na konkretnych przykładach);
natomiast z zakresu materiału, dotyczącego czynności organizmów, znajomość:
 - a) istoty głównych czynności, w szczególności zaś takich, jak oddychanie, odżywianie, trawienie, rozmnażanie i t. p.;
 - b) zasady wspólności podstawowych funkcji roślin i zwierząt, a zatem i człowieka, ich stosunku do świata mineralnego, — zasady, opartej na jednakowym składzie chemicznym materji żywej i zależności jej od znanych praw fizyki i chemji;
 - c) zależności funkcji zwierząt od świata roślin oraz funkcji roślin i zwierząt (także człowieka) od środowiska;
 - d) uzasadniania swego postępowania w życiu codziennem wiadomościami z dziedziny budowy, a przede wszystkim z dziedziny funkcji własnego organizmu. Przy omawianiu tego zagadnienia abiturjent powinien dać dowód, że rozumie nie tylko głęboki sens wszelkich nakazów higieny osobistej i społecznej (np. w zakresie przejawów alkoholizmu, gruźlicy i t. d.), lecz także i potrzebę współdziałania (samodzielnie, z własnej inicjatywy) z oświeconymi czynnikami w społeczeństwie i Państwie w kierunku higienizacji mas, uznając tę akcję za swój obowiązek obywatelski;
 - e) a nadto wykazać umiejętność zastosowania zdobytych wiadomości przyrodniczych do konkretnych przykładów, zaczerpniętych z życia gospodarczego, np. rolnictwa i t. p.

E g z a m i n u s t n y.

W przeprowadzaniu *egzaminu ustnego* pożądaną byłoby rzeczą trzymanie się następujących zasad.

1) Omówienie jakiegoś zjawiska z życia otaczającego lub budowy pewnego organizmu powinno być punktem wyjścia do rozpatrzenia bezpośrednio łączących się z niemi zagadnień ogólnych.

Tak np., zaczynając od opisu tasiemca, w dalszej interpretacji należałoby uwzględnić zagadnienie odżywiania się, odchy-

chania, wrażliwości, rozwoju, trybu życia i t. p. Postępując podobnie, w innych przykładach można doprowadzić do związku z życiem człowieka, z zagadnieniami gospodarczymi, higienicznymi (np. ziemniak, owady) i t. p.

Nie należy więc dawać pytań, odnoszących się tylko do faktów morfologicznych bez związku z ich rolą (np. opis gałki ocznej, opis kręgosłupa, tchawek i t. p.) oraz pytań, dotyczących albo wyłącznie znajomości systematyki (np. budowa kwiatu jasnoty, jako rośliny wargowej), albo też wyłącznie opisu jednego jakiegokolwiek organizmu (np. tasiemca, paproci, chrabąszcza i t. p.).

2) Jeżeli zaś egzaminator zmierza do tego, aby abiturjent, zestawiając ze stanowiska systematyki pewne cechy grup, wykazał umiejętność przeprowadzania porównań, uogólnień, dostrzegania wyjątków i t. d. (cechy gromad kręgowców, stawonogów i t. p.), to temat taki nie będzie wadliwy, ale i ten temat należałoby połączyć z zagadnieniami ogólniejszemi.

3) Bardzo wskazane są tematy, przy których rozwiązaniu abiturjent powinien wykazać znajomość związku, zachodzącego nie tylko pomiędzy budową i funkcją, ale także i środowiskiem. Rozwinięcie takich tematów może być dowodem, że abiturjent umie zdobytą wiedzę zastosować praktycznie do życia człowieka, społeczeństwa i Państwa. Jako przykład mogą tutaj służyć następujące tematy: „drożdże” — „pleśń biała”. W rozwijaniu ich, poza omówieniem ogólnie biologicznych zagadnień wspólnych dla obu organizmów, — drożdże miałyby pierwszeństwo, gdyż dają wiele sposobności do poruszenia sprawy fermentacji, jej roli w gospodarstwie przyrody, w przemyśle i t. d.

U w a g a: Nazwy i terminy naukowe, użyte w odpowiedziach (np. dimorfizm, gonada, tchawka, segment, transpiracja i t. p.) nie mogą wyczerpać poruszonego zagadnienia, jeżeli abiturjent nie wyjaśni w sposób przystępny, co przez ten termin czy nazwę rozumie.

GEOLOGJA I MINERALOGJA.

Celem egzaminu z geologii wraz z mineralogją jest zbadanie, w jakim stopniu abiturjent orientuje się w najpospolitszych składnikach wnętrza i skorupy ziemskiej, ich własnościach i genezie.

- Zakres materiału* powinien obejmować następujące działy:
- właściwości fizyczne, skład i oznaczanie najpospolitszych minerałów i skał;
 - składniki powierzchni i wnętrza ziemi;
 - procesy tworzenia się skorupy ziemskiej;
 - geologiczna struktura Polski.

W przeprowadzaniu egzaminu ustnego wskazaną byłaby następująca droga:

1) Punktem wyjścia powinien być minerał, skała lub skamieniałość, znane abiturjentowi z otoczenia, z zajęć szkolnych, może być nim również teren jego zamieszkania lub teren wycieczkowy.

2) Od danego faktu szczegółowego przez odpowiednie nawiązywanie do innych faktów, pozostających z nim w łączności, należałoby przejść do zagadnienia geologicznego natury ogólniejszej, np. ortoklas (skaleń), skalenie jako składniki skał, skały głębinowe magmatyczne, podział skał (zagadnienie z petrografji), kamienie polne — głązy erratyczne na naszych polach, pierwotna ich ojczyzna, droga i czynnik transportu, lodowiec, inne utwory lodowcowe, wreszcie należałoby omówić wpływ na krajobraz oraz wspomnieć o epoce lodowcowej.

3) W rozwinięciu tematu należałoby domagać się od abiturjenta oparcia wiadomości o grunt ojczysty i zastosowania zdobytej wiedzy geologicznej do zrozumienia roli bogactw naturalnych dla rozwoju narodu i Państwa.

FIZYKA I CHEMJA.

W s k a z ó w k i.

Celem ogólnym egzaminu z fizyki i chemji jest zbadanie, czy abiturjent posiada — obok znajomości podstawowych zjawisk i praw fizycznych — także znajomość ich zastosowań, niezbędną dla obywatela współczesnego państwa oraz czy opanował w dostatecznej mierze elementarne metody laboratoryjne.

Z a k r e s m a t e r j a ł u.

Objęmuje w zasadzie całość programu (mechanika, nauka o cieple, akustyka, optyka, elektryczność i magnetyzm), egzamin

powinien dotyczyć przede wszystkim tych działów, na których można sprawdzić znajomość zasadniczych pojęć i wielkości, ich jednostek, podstawowych praw i zasad, elementarnych metod laboratoryjnych, zastosowań technicznych i gospodarczych ważnych ze stanowiska życia praktycznego. W żadnym wypadku wymagania egzaminacyjne nie mogą wykraczać poza obowiązujące programy (np. pojęcie kwantu, teoria względności i t. d.). Chodzi więc o to, aby abiturjent wykazał zupełne opanowanie pewnego minimum najważniejszych pojęć naukowych (np. prędkość, masa, siła, praca, energia, potencjał) i znajomość poprawnej definicji danego pojęcia, aby umiał właściwie zastosować je w rozważanem zagadnieniu, znał i rozumiał zasadnicze prawa (np. zasady dynamiki Newtona, prawo grawitacji, prawo Boyle-Mariotte'a, prawo Ohma), oraz umiał opisać najważniejsze przyrządy, z którymi miał w szkole do czynienia. Ponieważ jednak warunki życia współczesnego wymagają od obywateli orjentowania się w zagadnieniach technicznych, jak komunikacja, elektryfikacja, obrona lotnicza i przeciwgazowa i t. d., przeto od abiturjenta należałoby żądać w zarysie zrozumienia istoty i doniosłości tych zagadnień, współczesnych potrzeb Polski w tym zakresie, jak również i warunków realizacji.

E g z a m i n p i ś m i e n n y.

Celem egzaminu piśmiennego jest przede wszystkim sprawdzenie pozytywnej wiedzy ucznia w zakresie znajomości podstaw fizyki oraz jej najdonioślejszych zastosowań. Sprawdzenia tego dokonywamy, dając uczniom do opracowania tematy dwójakiego typu:

- a) zadania opisowe, — wymagając szczegółowego i gruntownego opracowania z powołaniem się na odpowiednie prawa, z podaniem definicji zastosowanych pojęć, poprawnym zastosowaniem jednostek, z obfitem zilustrowaniem opisów właściwymi przykładami i t. d.;
- b) zadania rachunkowe.

W gimnazjach typu humanistycznego należałoby przejść do tematów wyłącznie opisowych. Oczywiście w toku nauczania we wszystkich typach szkół należy również uwzględniać zadania z wyliczeniami.

Opierając się na powyższych wymaganiach, należałoby w wyborze tematów na egzamin piśmienny trzymać się następujących wytycznych:

1) Obok stosowanych dotychczas zadań z wyliczeniami powinno się uwzględniać także wspomniane wyżej zadania opisowe (zagadnienia). Do rozwiązania ich wymaga się dokładnego opisu zjawiska, znajomości metody laboratoryjnej, zastosowania technicznego (np. zastosowania słabych prądów elektrycznych, silników) i t. d., zwłaszcza zaś wyjaśnienia zjawisk życia codziennego przez sprowadzenie ich do praw fizycznych. Przykłady takich tematów:

„Promienie X i ich znaczenie”.

„Prądy indukcyjne i ich zastosowanie”.

„Motory, ich rodzaje i zastosowanie do obrony Państwa”.

„Jaką metodą mierzyliśmy w laboratorium długość fali świetlnej (lub głosowej)”.

„Znaczenie tarcia poparte przykładami z życia codziennego”.

„Wyprowadzenie prawa Joula z zasady zachowania energii i drogą doświadczalną”.

2) Tematy winny mieć charakter ściśle fizyczny, przyrodniczy, a nie matematyczny. Za nieodpowiednie należy więc uznać tematy, w których chodzi o proste zastosowanie gotowego wzoru, doprowadzające od razu do równania (układu równań); wtedy dalsze zadanie jest czysto matematyczne, gdyż jest tylko rozwiązywaniem tych równań.

3) Temat powinien być tak dobrany, aby zdający mógł wykazać umiejętność stosowania praw fizyki w rozmaitych warunkach i okolicznościach. Przykład tematu: „Zastosowanie praktyczne przemiany energii mechanicznej na elektryczną i odwrotnie”.

4) Dane liczbowe, przytoczone w tematach, nie mogą być fikcyjne, faktycznie niemożliwe, lecz — podobnie jak tematy — powinny być zbliżone do życia realnego. Zatem należy w tematach uwzględniać współczesne stosunki gospodarcze, elektryfikację, kolejnictwo, lotnictwo, komunikację i t. d. Kiedy więc mowa o prędkościach, można przytoczyć np. rekordy sportowe; gdy chodzi o wysokość, podać wysokość budynku lub szczytu jakiejś góry w Polsce i t. p. Pożądane jest również nawiązywanie do wykonanych przez uczniów ćwiczeń (np. do danych liczbo-

wych, otrzymanych faktycznie w pracowni szkolnej).

5) Tematów, będących zwykłym powtórzeniem jednego z punktów programu, np. „parowanie i wrzenie“, „akumulator“, nie można uznać za właściwe. Tematy te należałoby przede wszystkim rozwinąć. I tak pierwszy z nich powinien brzmieć: „Wskażać różnice i podobieństwa pomiędzy zjawiskami parowania i wrzenia i opisać praktyczne zastosowanie wrzenia pod zwiększonym ciśnieniem“. Drugi zaś temat możnaby ująć w sposób następujący: „Budowa akumulatora ołowianego i jego zastosowanie“.

6) Zadania z wyliczeniami muszą spełniać przede wszystkim warunek wymieniony w p. 2. Następnie powinny uwzględniać zagadnienia najczęściej występujące w życiu codziennym, np. porównanie kosztów ogrzewania węglem, gazem lub prądem, obliczanie ilości energii, jakich dostarczyć może płynąca woda na podstawie rzeczywistych danych, zaczerpniętych ze stosunków krajowych. Oprócz tego mogą one występować jako krótkie przykłady przy zadaniach opisowych, ilustrując podane prawo i jego zastosowanie.

Wykonywanie wypracowań.

W zadaniach, zwłaszcza z wyliczeniami, trzeba najpierw znaleźć wzór ogólny, a potem dopiero podstawić wartości liczbowe. W razie, gdyby wyliczenia zajęły zbyt wiele czasu, można się zadowolić doprowadzeniem do wzoru ogólnego (algebraicznego), w wyliczeniach zaś wolno liczby zaokrąglić (opuszczając dalsze miejsca dziesiętne) i ograniczać się do wyników przybliżonych. Przybliżenie to nie może być jednak zbyt grube — np. można przyjąć w Warszawie $g = 9,8$ m/sek.², a nie 10 m/sek.². Wszystkie rachunki powinny się znajdować na arkuszu osteplowanym. Tok rozwiązania każdego tematu powinni abiturjenci szczegółowo objaśniać i motywować, szczególnie tam, gdzie następuje pewien zwrot w pracy. W zadaniach opisowych omawiane zagadnienie należy ilustrować przykładami z życia codziennego.

Poprawianie wypracowań.

W poprawianiu wypracowań należy brać pod uwagę przede wszystkim poziom rzeczywistej wiedzy abiturjenta, ujawnia-

jącej się w umiejętności radzenia sobie z materiałem, jak również poprawność rozumowania i sposób wyrażania myśli (jasność i zwięzłość)..

W ocenie wypracowań poziom wiedzy zdającego można uznać za dostateczny, jeżeli poprawnie rozwiąże nie mniej, niż dwa zadania rachunkowe z obranego przez nauczyciela tematu, (o ile temat zawiera trzy zadania rachunkowe), — doprowadzając rozwiązanie przynajmniej do wzoru ogólnego.

W zadaniach o charakterze opisowym abiturjent powinien wykazać nie tylko zrozumienie istoty opisywanego zjawiska, ale także zilustrować praktyczne jego znaczenie na paru przykładach.

Egzamin ustny.

Celem egzaminu ustnego jest zbadanie, czy abiturjent posiada dostateczne wyćwiczenie w ścisłym ujmowaniu zjawisk i w ich wzajemnym powiązaniu, oraz czy orjentuje się w związkach pomiędzy poznanymi zasadami nauki a zagadnieniami życia praktycznego. Egzamin ustny jest więc w gruncie rzeczy uzupełnieniem piśmiennego, (ale nie powtórzeniem go w nieco zmienionej formie).

Egzaminując, zadajemy pytania (nawet z różnych działów fizyki) związane z sobą pewną myślą przewodnią (np. przykłady wykonania pracy) i odwołujemy się nie tyle do pamięci zdającego, ile raczej do jego zdolności zestawiania, porównywania, wyprowadzania wniosków i t. p.

Nie powinno się przeskakiwać z tematu na temat, lecz należy przechodzić od jednego tematu do drugiego w sposób ciągły (np. od prawa ruchu harmonicznego prostego można przejść do drgań w ośrodkach sprężystych, do zjawisk głosu i światła; można dotknąć dalej elektromagnetycznej teorii światła, kończąc zestawieniem pierwotnych sposobów sygnalizacji z radiotelegrafją).

Należy również kłaść nacisk na dokładne i gruntowne zrozumienie podstawowych zasad i praw, a nie pamiętanie szczegółów. Można nie wymagać od ucznia pamiętania gotowego wzoru, jeżeli potrafi wyprowadzić odpowiednią zależność.

W egzaminie ustnym podobnie jak i w piśmiennym należy, o ile możliwości, brać za punkt wyjścia coś konkretnego oraz

uwzględniać zastosowanie fizyki do życia codziennego, do zagadnień gospodarczych i technicznych, do obrony Państwa i t. p. Dobrze mieć pod ręką w sali egzaminacyjnej najbardziej typowe przyrządy, tablice i wykresy, sprawozdania z ćwiczeń robionych w klasie i zeszyty uczniowskie z zadaniami.

Abiturjent powinien również wykazać na egzaminie znajomość najważniejszych faktów z dziejów nauki, ze szczególnem uwzględnieniem działalności fizyków polskich.

Pożądane jest nadto uwzględnianie tematów z kosmografji.

Egzamin z chemji obowiązuje abiturjentów typu matematyczno-przyrodniczego, humanistycznego, neohumanistycznego i neoklasycznego.

Z chemji egzaminuje nauczyciel, który uczył w szkole tego przedmiotu.

Punkt wyjścia powinno stanowić zjawisko, względnie ciało, mające praktyczne zastosowanie i łączące się z praktyką laboratoryjną abiturjenta.

Można zażądać od abiturjenta okazania znajomości przyrządów, stosowanych przez niego w szkolnej praktyce laboratoryjnej, oraz umiejętności posługiwania się temi przyrządami.

Od faktów konkretnych, szczegółowych, należy stopniowo dochodzić do wniosku ogólnego, prawa, teorii, definicji.

Np. *kwasy solne*, kwas siarkowy, kwas beztlenny, tlenowy, kwas mineralny (nieorganiczny), kwas organiczny, ogólna charakterystyka kwasu, definicja, otrzymywanie kwasu, bezwodnik kwasowy, trwałość i moc kwasu, oraz jego praktyczne zastosowanie.

Spalanie węgla (drzewnego), przebieg reakcji, rodzaj reakcji pod względem materialnym, energetycznym, synteza nieorganiczna, organiczna, ciepło reakcji, wartość opałowa.

Od abiturjenta powinno się wymagać znajomości minimum faktów bez obciążania pamięci takimi szczegółami, jak dane, dotyczące gęstości, temperatury topnienia, wrzenia, rozpuszczalności, ciężarów atomowych; abiturjent powinien okazać zrozumienie zasadniczych pojęć, definicji, praw chemicznych, powinien je ściśle formułować, pojmować treść wzoru chemicznego, sens równania chemicznego.

Jak w wyborze tematów, tak samo i w rozwijaniu ich trzeba przestrzegać, aby abiturjent mógł okazać, iż rozumie rolę oma-

wianych zjawisk czy substancji w życiu jednostki, w życiu gospodarzem narodu w czasie pokoju i w czasie wojny (zużytkowanie surowców krajowych), dalej, że umie wiązać wiedzę chemiczną, nabytą przez siebie, z faktami z zakresu innych przedmiotów nauki szkolnej.

MATEMATYKA.

WSKAZÓWKI.

Cele egzaminu.

Celem egzaminu dojrzałości z matematyki jest sprawdzenie, czy zdający osiągnął ten poziom rozwoju formalnego, umiejętności stosowania metod matematycznych i wiedzy rzeczowej, które są przewidziane przez program gimnazjum.

Zakres materiału.

I. W szczególności z zakresu arytmetyki i algebry mają być sprawdzone: 1) sprawność w rachunkach i przekształceniach, 2) sprawność w układaniu i rozwiązywaniu równań oraz ich układów, 3) rozumienie treści logicznej tych czynności, 4) rozumienie najprostszych związków funkcyjnych i ich obrazów geometrycznych.

II. W zakresie geometrii należy sprawdzić zarówno 1) wyrobienie wyobraźni przestrzennej, jak i 2) kulturę logiczną, rozumienie toku definicji, pewników, twierdzeń — rozumienie istoty dowodu i umiejętność rozumowania dedukcyjnego.

III. Trygonometria w gimnazjum humanistycznym, trygonometria i geometria analityczna w gimnazjum matematyczno-przyrodniczym dadzą możliwość sprawdzenia: 1) czy abiturjent umie stosować metody analityczne do zagadnień geometrycznych, 2) czy te metody dostatecznie dobrze rozumie.

IV. Geometria wykreslna w gimnazjum matematyczno-przyrodniczym pozwoli wnioskować zarówno 1) o wyobraźni przestrzennej zdającego egzamin, jak i 2) o kulturze logicznej.

Egzamin piśmienny.

Egzamin piśmienny z matematyki jest podstawą wskazanego powyżej badania. Celem jego jest zarówno zbadanie inteligencji

i ogólnej orientacji ucznia, która ma okazać się w umiejętności stosowania poznanych metod do nowych zagadnień, jak i sprawdzenie jego rzeczowej sprawności w rachunku i przekształceniach. Na egzaminie tym mają zdający wykazać: 1) inteligentne podejście do zagadnienia, 2) umiejętność konsekwentnego wykonania planu w jego szczegółach. (Egzekutywa egzaminu rozwija się głównie w kierunkach oznaczonych powyżej przez I, 1, 2; II, 1; III, 1; IV, — jakkolwiek może rzucić pewne światło i w innych kierunkach).

D o b ó r t e m a t ó w p i ś m i e n n y c h.

Jakkolwiek badanie inteligencji jest głównym celem egzaminu, to jednak w doborze tematów nie należy oczekiwać od zdających wielkiej pomysłowości w czasie egzaminu, należy raczej wymagać umiejętności przeprowadzania pewnych rozumowań typowych i charakterystycznych, wykazania sprawności w rachunkach i przekształceniach. Uwzględnienie tych wartości w piśmiennych tematach z matematyki jest pożądane także i z tego względu, ponieważ ułatwiają one egzaminatorowi kontrolę samodzielności wypracowania, nadto tematy ubogie w przeróbki rachunkowe nie są pożądane, gdyż ułatwiają pracę niesamodzielną i dlatego są mniej wartościowe.

P r z y k ł a d y p o z y t y w n e.

1) Na kuli o promieniu r opisano stożek, dający w przekroju osiowym trójkąt równoboczny. Obie te bryły przecięto płaszczyzną równoległą do podstawy stożka. Stosunek pola przekroju stożka do przekroju kuli równa się n .

- a) Znaleźć odległość płaszczyzny od podstawy stożka;
b) zbadać rozwiązanie w zależności od różnych wartości liczby n .

Dobre jest tutaj połączenie treści geometrycznej z treścią algebraiczną. Badanie otrzymanego równania posiada właściwy stopień trudności.

2) Pocisk rzucono pionowo do góry z prędkością v ; a) wyznaczyć czas, po którego upływie wysokość pocisku nad poziomem będzie równa h , b) zbadać wszystkie wypadki, które tu zajść mogą, oraz wykazać zgodność wniosków analitycznych

z fizykalną treścią zadania, c) dokonać obliczeń, zakładając $v = 500$ cm/sek., $h = 250$. (Zadania te są powszechnie znane, więc nie mogłyby być już powtarzane jako tematy maturalne, mogą jednak służyć za wzór zagadnień pięknych dzięki prostocie i naturalności swojej treści, a jednocześnie dają materiał do sprawdzenia inteligencji matematycznej i wiedzy ucznia).

3) Wysokość sześciokątnego ostrosłupa foremnego równa się h , kąt zaś płaski przy jego wierzchołku równa się a . a) Wyznaczyć pole powierzchni bocznej tego ostrosłupa; b) podać granice, w których musi być zawarty kąt a , aby zadanie było możliwe; 3) wykonać rachunek dla $h = 4$ i $a = 20^\circ 27'$.

Rozwiązanie tego zadania wymaga we właściwym stopniu wyobraźni przestrzennej i sprawności w przekształceniach. Nadto w punkcie b) wymaga zbadania i oświetlenia wyniku.

4) W ostrosłupie foremnym czworokątnym dany jest kąt między ścianami bocznymi, równy α , i bok podstawowy równy a ; a) wyznaczyć wysokość ostrosłupa; b) podać warunki, które powinien spełniać kąt α , aby zadanie było możliwe; c) dokonać obliczeń przy $\alpha = 95^\circ 44'$ i $a = 3899$ j.

Rozwiązanie tego zadania wymaga we właściwym stopniu wyobraźni przestrzennej, dokonania nietrudnych przekształceń, zbadania wyniku, przeprowadzenia rachunków. Praca, potrzebna do wykonania każdego z tych zadań, jest podzielona w samej ich redakcji na kolejne etapy, co ułatwia zdającemu wykonanie, choćby części zadania, gdy całość przekracza jego siły.

P r z y k ł a d y n e g a t y w n e ¹⁾.

1) Z punktu, leżącego na osi x -ów układu prostokątnego, poprowadzono do paraboli $y^2 = 4x$ styczną pod kątem 45° . Wskutek wirowania wraz ze styczną dookoła osi x -ów powstają dwa ciała obrotowe o wspólnej podstawie. Obliczyć różnicę objętości tych brył.

2) Obliczyć pole, jakie wycina elipca $16x^2 + 25y^2 = 1600$ z paraboli $y^2 = 24x$.

Do rozwiązania tych zadań jest potrzebna znajomość wzorów na pola i objętości, które przez program nie są wymagane.

¹⁾ Przykłady te wzięte są z artykułu M. Hornowskiego w Nr. 6 t. I i Nr. 2 i 3 t. II. „Parametra”.

Trudno oczekiwać, aby zdający egzamin wpiernw te wzory wprowadził (zwłaszcza, że metoda granic w szkole średniej nasywa specjalne trudności), a potem zastosował je do postawionych wymagań. Mamy tu zatem albo przeoczenie programowe, albo przecenienie inteligencji ucznia.

3) Na bilardzie prostokątnym $A B C D$ ($AB = a$, $BC = b$) leżą dwie kule: jedna w środku bilardu, druga — w odległości p od brzegu AB i w odległości q od brzegu BC . Druga kula zostaje uderzona tak, że odbiwszy się pod kątem α od brzegu AB , a następnie odbiwszy się kolejno od brzegów AD , DC , CB , trafia wreszcie w pierwszą kulę. Dowieść że $\operatorname{tg} \alpha = \frac{5a - 2q}{3b - 2p}$.

Zadanie to wymaga zbyt wielkiej pomysłowości.

4) Uczeń wysoki na 150 cm., stojąc na brzegu stawu, widzi ptaszka w powietrzu nad stawem pod kątem 30° względem poziomu, poprowadzonego przez oko, jego zaś obraz w wodzie — względem tego samego poziomu — pod kątem 60° . Na jakiej wysokości nad poziomem stawu znajdował się ptaszek?

Po sporządzeniu bardzo łatwego rysunku i rozważeniu dwóch trójkątów podobnych uczeń wnet otrzyma równanie $x : 2a = 150 : a$, skąd $x = 300$. Nie ma tu żadnego materiału na zbadanie sprawności w rachunkach, przekształceniach, równaniach.

5) Trzy liczby, z których druga jest o 15 większa od pierwszej, a trzecia o 60 większa od drugiej, tworzą postęp geometryczny. Znaleźć te liczby.

Zadanie to zupełnie mija się z celem egzekutywy, gdyż jest rażąco łatwe dla każdego typu gimnazjum.

6) Odległość między dwoma miastami wyraża się liczbą km , równą dodatniemu pierwiastkowi równania $\sqrt[3]{x+4} - \sqrt[3]{x-33} = 1$.

Dwaj podróżni, którzy wyjeżdżają z tych miast naprzeciw siebie, spotykają się na środku drogi, jeżeli jeden wyjedzie o jedną godzinę wcześniej niż drugi; jeżeli zaś wyjadą jednocześnie, to po $\sqrt{3 - \sqrt{6} + \sqrt{7} + 2\sqrt{6}}$ godzinach odległość między nimi równa będzie szóstej części odległości między miastami. Ile km na godzinę przejeżdża każdy podróżny?

Zadanie rażąco sztuczne i niecelowe w ogólnym planie i w szczegółach. Jest to raczej kilka zadań w jednym, w sposób

nienaturalny ze sobą związanych i mało wartościowych. Zgodność z programem wątpliwa.

Wykonywanie wypracowań.

Z reguły należałoby wymagać od zdających, aby wypracowania piśmienne z matematyki były motywowane, t. zn., aby krótkie, zwięzłe wyjaśnienia były podawane w tych wszystkich miejscach, w których zaznacza się albo jakiś zwrot w myśleniu, albo tok rozwiązania wogóle nie jest dostatecznie jasny sam przez się. Ta umiejętność podawania bardzo zwięzłych wyjaśnień i uzasadnień dla samego siebie oraz otoczenia ma wielkie znaczenie dla formalnego rozwoju ucznia, a nadto posiada pierwiastek społeczny. Daje to materiał dodatkowy do oceny kultury logicznej autora wypracowania oraz do kontroli samodzielnego wykonania pracy.

Należy zwracać uwagę zdających na to, że przejrzyste i estetyczne rozplanowanie materiału podnosi wartość wypracowania. Obowiązującym jest wykonanie rachunków szczegółowych w tekście, przynajmniej w bruljonie, w każdym razie na papierze stemplowanym.

Poprawianie wypracowań piśmiennych.

Każde wypracowanie piśmienne z matematyki powinno być sprawdzane i poprawiane jako całość, o której wartości decyduje ogólna poprawność, a nie poprawność lub niepoprawność samego wyniku. Dalsze poprawne wnioskowanie, oparte na błędnych przesłankach, nie jest błędem i nie powinno być wytykane przez podkreślanie. Jeżeli autor wypracowania nie spostrzeża rażącej sprzeczności pomiędzy danymi zadaniami i błędnym wynikiem, który otrzymał, to ten brak krytycyzmu w stosunku do wyniku jest nowym błędem, podlegającym rejestracji. Nieudolność w rozumieniu samych warunków zadania jest momentem dyskwalifikującym wypracowanie w mniejszym lub większym stopniu zależnie od formy, w której się zaznaczyła.

Nie należy wymagać od abiturjenta trzymania się ustalonych schematów lub szablonów rozwiązań (z wyjątkiem klasycznych).

Należy nie tylko tolerować, ale i cenić oryginalności treści wypracowania, jeśli jest dostatecznie prosta, zwięzła i przejrzysta.

Prócz tego przy poprawianiu i ocenianiu wypracowań należy brać pod uwagę: 1) formę zewnętrzną, 2) poprawność języka, 3) zwięzłość i przejrzystość motywacji, 4) celowe, przejrzyste i estetyczne rozplanowanie materiału. (Jeżeli w danej szkole punkty 3 i 4 nie były dostatecznie egzekwowane w toku nauczania, to trudno oczekiwać, aby na egzaminie maturalnym wymagania te były od razu realizowane poprawnie, gdyż niezbędna jest tutaj dłuższa kultura).

O ile egzaminator stwierdził niesamodzielność wypracowania, powinien ocenić je jako niedostateczne.

E g z a m i n u s t n y .

Celem egzaminu ustnego jest uzupełnienie egzaminu piśmiennego w tych kierunkach, które na egzaminie piśmiennym nie zostały dostatecznie oświetlone. Należy do nich przede wszystkim teoretyczne przygotowanie zdającego.

Egzamin ustny przeto nie powinien upodabniać się do egzaminu piśmiennego, nie należy więc dawać na nim zadań, posiadających charakter piśmiennych tematów maturalnych. Teoretyczny materiał nauczania, przewidziany przez program, daje bogaty zbiór tematów, na którym można sprawdzić formalne wyrobienie abiturjenta, stopień rozwoju jego wyobraźni przestrzennej oraz wiedzę rzeczową.

Wiedza ta powinna polegać na tem, aby zdający umiał: 1) formułować ważniejsze z poznanych prawd matematycznych, 2) rozumieć związek pomiędzy nimi, ich miejsce i rolę w całości dyscypliny. (Zakładamy, że umiejętność stosowania tej wiedzy do zagadnień nowych, to znaczy zawczasu nieprzygotowanych, już została sprawdzona zasadniczo na egzaminie piśmiennym). Na egzaminie ustnym można i należy wymagać od abiturjenta, żeby umiał uzasadnić każde przekształcenie algebraiczne i trygonometryczne, udowadniać twierdzenia i wyprowadzać wzory. Chodzi tu nie tyle o pamiętanie dowodów, co o *umiejętność dowodzenia* i wykrywania związków, a ta umiejętność zależy od stopnia wyćwiczenia, w którym rola pamięci zawsze się zaznaczy. Egzaminator ma sprawdzić, czy rola pamięci wy-

stępuje tu w formie inteligentnej i czy nie zamienia się w bezkrytyczne i mało pogłębione recytowanie dowodów. Łatwe zadania na podanie dowodu, łatwe zagadnienia konstrukcyjne, jakiś drobny fragment z zakresu rachunków lub przekształceń, mogą oświetlić zarówno sprawność jak i opanowanie teorii, będą tu właściwym uzupełnieniem egzaminu ustnego. Tak np., jeżeli abiturjent nie wykazał na egzaminie piśmiennym sprawności w rachunkach logarytmicznych, to egzamin ustny pozwoli tę lukę wypełnić odpowiednim — t. zn. dostatecznie prostym — przykładem.

Jako przykłady tematów, odpowiednich do ustnych odpowiedzi z zakresu arytmetyki i algebry, można wymienić następujące:

1) Proporcjonalność prosta i odwrotna, wykresy tych zależności funkcyjnych. Funkcja linjowa. Inne funkcje. Ogólne pojęcie funkcji.

2) Rozpatrzenie wypadków, które zająć mogą przy rozwiązywaniu układu dwóch równań z dwiema niewiadomymi pierwszego stopnia. Podanie interpretacji geometrycznej.

3) Układ dwu równań z dwiema niewiadomymi wyższych stopni, a) jedno równanie linjowe, drugie drugiego stopnia; b) oba równania drugiego stopnia — najprostsze przykłady. (Zdający powinien sobie zdawać sprawę z możliwości ogólnego rozwiązania układu b). Należy zbadać, jak abiturjent rozwinie treść logiczną dokonywanych przekształceń.

4) Równania niewymierne. Interpretacje geometryczne w najprostszych przypadkach.

5) Nierówności pierwszego stopnia, nierówności ułamkowe, nierówności drugiego stopnia. Ich interpretacje geometryczne.

6) Potęga o wykładniku 0. Potęga o wykładniku ujemnym. Potęga o wykładniku ułamkowym. Prawa działań na tych potęgach.

7) Logarytmy, twierdzenia o ich zasadniczych właściwościach.

8) Postęp geometryczny nieskończenie malejący, pojęcie granicy sumy wyrazów tego postępu.

9) Metoda indukcji matematycznej, przykłady jej zastosowania i t. p.

Za niewłaściwe natomiast należy uznać wszelkie tematy, które zawierają nagromadzenie zawiłych szczegółów lub są wybrane z pomiędzy łatwiejszych zadań, znajdujących się w zbiorach piśmiennych tematów maturalnych.

Z geometrii i trygonometrii za odpowiednie tematy można uznać następujące:

1) Punkty osobliwe trójkąta, w szczególności środek koła opisanego i środek koła wpisanego. (Twierdzenie o ortocentrum jest za trudne dla przeciętnego abiturjenta).

2) Miejsca geometryczne: okrąg, oś symetrii odcinka, dwusieczna kąta. Miejsce geometryczne punktów, z których dany odcinek widoczny jest pod danym kątem. (Należy zbadać, czy zdający dokładnie rozumie rolę twierdzeń: prostego i odwrotnego, względnie przeciwnego przy wykazywaniu tych miejsc geometrycznych).

3) Konstrukcja trójkąta, którego dana jest podstawa, kąt przy podstawie i suma dwóch boków pozostałych.

4) Klasyczne wypadki rozwiązywania trójkątów ukośnokątnych.

5. Przebieg zmienności funkcji $\sin x$, $\cos x$, $\operatorname{tg} x$, $\operatorname{cot} x$. Okresowość.

6) Równania trygonometryczne.

We wszystkich przypadkach twierdzeń zasadniczych należy wymagać od zdającego umiejętności podania dowodu. Żądanie takie odniesione do twierdzeń drugorzędnych nie byłoby właściwe. Egzaminator może wymagać dowodu twierdzenia o środku koła opisanego lub wpisanego, lecz nie powinien wymagać dowodu twierdzenia Ptolomeusza; może wymagać dowodu twierdzenia sinusów lub cosinusów, lecz nie powinien wymagać dowodu twierdzenia Mollweide'go.

W uwagach, dotyczących ustnego egzaminu z matematyki, zastrzeżono, że egzamin ten ma zadanie odmienne od egzaminu piśmiennego, do którego przeto egzamin ustny nie powinien upodabniać się w doborze tematów. Z przesłanki tej nie wynika wszakże, aby egzaminator miał unikać obierania konkretnych przykładów i dostatecznie łatwych zagadnień za punkt wyjścia przy ustnym odpytywaniu na egzaminie dojrzałości. Za dobry wzór pytań, nawiązanych ściśle do teorii, a obejmujących cały kurs arytmetyki i algebry gimn. wyższego, należy uznać świeżo

wydany przez Książnicę Atlas zbiorów: K s. D r. F r. S i e c z k a. *Ćwiczenia matematyczne do rozwiązywania ustnego dla wyższych klas szkół średnich. Cz. I. Arytmetyka i algebra.*

Weźmy kilka przykładów.

Przekształcenie ułamka $\frac{x^{-3} - 8^0}{x^{-2} + x^{-1} + 1}$ da możność egza-

minatorowi sprawdzić, czy uczeń opanował uogólnienie pojęcia potęgi przy wykładnikach zerowym i ujemnym, czy umie rozłożyć różnicę sześciątów na czynniki, czy orientuje się w zastrzeżeniach, które należy przyjąć, aby mieć do czynienia z przekształceniami, nie pozbawionymi sensu.

Nawet tak prosty przykład, jak obliczenie wyrażenia $(0,3)^{-2} \cdot 2^{-1}$ może być punktem wyjścia do omówienia całego szeregu bardzo ważnych zagadnień teoretycznych, jak treść pojęcia potęgi o wykładniku ujemnym, definicja mnożenia przez ułamek, przyczyny dla których ta, a nie inna definicja została przyjęta, reguła mnożenia ułamków dziesiętnych oraz jej uzasadnienie i t. p.

Dobranie interpretacji do takich układów równań, jak:

$$\begin{cases} x^3 + y^3 = a; \\ x - y = b. \end{cases} \quad \begin{cases} xy = a \\ yz = b \\ xz = c \end{cases} \quad \begin{cases} \frac{px}{100} = a \\ \frac{(b-x)(p-c)}{100} = d \end{cases} \quad \begin{cases} x + y + z = a \\ x^2 + y^2 + z^2 = b \\ x = \sqrt{yz} \end{cases}$$

da możność sprawdzenia, czy wyobraźnia matematyczna abiturjenta jest rozwinięta dostatecznie, i może być punktem wyjścia do omówienia metod rozwiązywania układów.

Tak proste równanie jak $\sqrt{2 \log x - 1} = \log x$ daje możność sprawdzenia, czy uczeń opanował pojęcie logarytmu, a również — czy potrafi poprawnie wytłumaczyć rozwiązanie równania, opierając się bądź to na twierdzeniach o przekształceniach równoważnych, bądź też na analizie starożytnych.

Jakkolwiek układ równań trygonometrycznych:

$$\begin{cases} \operatorname{tg} x + \operatorname{tg} y = 1,5 \\ \operatorname{tg}^2 x + \operatorname{tg}^2 y = 9,25 \end{cases} \quad 0 \leq x, y \leq \frac{\pi}{2}$$

jest bardzo prosty, to jednak może być punktem wyjścia do zbadania, czy uczeń opanował zasadniczo pojęcia gonjometrycz-

ne i czy nabył dostatecznej sprawności w technice przekształceń. Odrzucenie warunku dodatniego na x i y daje punkt wyjścia do omówienia zmienności funkcji trygon. i ich okresów.

Tematów geometrycznych powyżej cytowany zbiór ćwiczeń jeszcze nie zawiera. Można je zaczerpnąć z innych źródeł, np. z wydanego przez Książnicę Atlas *Repetytorjum Matematyki w zadaniach*, D r. W. R y b c z y ń s k i e g o. Zresztą egzaminator potrafi samodzielnie układać podobne przykłady w zastosowaniu do swoich potrzeb. A więc np.:

Wyrazić pole trapezu, opisanego na kole o promieniu r , jako funkcję kąta wewnętrznego i podać, dla jakiego kąta to pole jest najmniejsze.

Do ćwiczenia tego można nawiązać cały szereg zagadnień, jak warunki konieczne i wystarczające możliwości wpisania koła w trapez. Samo zadanie, jakkolwiek proste, da możliwość sprawdzenia swobody orjentowania się ucznia w zagadnieniach planimetrycznych. Nawiązując do teorii, możemy stwierdzić zarówno opanowanie materiału, przewidzianego przez program, jak i wyrobienie formalne, które jest potrzebne, aby poprawnie wyjaśnić wytłumaczenia pojęcie warunków koniecznych i wystarczających.

W foremnym n bocznym ostrosłupie kąt nachylenia ściany bocznej do podstawy wynosi φ ; obliczyć kąt nachylenia krawędzi bocznej do podstawy oraz podać granicę, do której ów kąt zdąży przy $n \rightarrow \infty$ (stożek).

Zadanie to może rzucić światło na opanowanie przez zdającego tak podstawowych pojęć, jak kąt dwuścienny i jego kąt linjowy, kąt nachylenia prostej do płaszczyzny i może być punktem wyjścia do omówienia sprawy zmienności funkcji trygonometrycznych.

Powyższe przykłady nie są zróżniczkowane według typów gimnazjów, gdyż są tylko przykładami *punktów wyjścia* na ustnym egzaminie, który może być rozmaicie pogłębiony teoretycznie w szkołach różnych typów. Zaczynanie egzaminu ustnego od zagadnień zawiłych nie byłoby wskazane nawet i w gimn. mat.-przyr. ze względów psychologicznych. Raczej wskazane będzie komplikowanie i pogłębianie pytań w miarę tego, jak zdający wykaże łatwość w opanowywaniu zagadnień o małym stopniu trudności.

SPIS RZECZY.

Część I:	3
Wstęp i uwagi ogólne o egzaminach	5
Część II:	11
Religja rzymsko-katolicka	13
Język polski	15
Języki starożytne	21
Historja i nauka o Polsce współczesnej	33
Przyrodoznawstwo	38
Fizyka i chemja	41
Matematyka	47